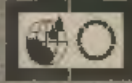

बादल

सप्टेंबर १९९७

PONDUS

IMMUNIZATION AN ASSURANCE OF GOOD HEALTH TO CHILDREN VACCINATIONS: When and How Many

Age to Start Vaccination	Name of Vaccine	Name of Disease	How Many Times
Birth	BCG	Tuberculosis	Once
6 weeks	Polio	Polio	Three times with intervals of at least one month
6 weeks	DPT	Diphtheria Pertussis (Whooping Cough) Tetanus	Three times with intervals of at least one month
9 months	Measles	Measles	Once

Babies should receive all vaccinations by the time they are twelve months old.

Proper water supply for measles vaccination should be maintained. Measles is preventable if given one month after the child's first birthday.

HEALTHY CHILD - NATION'S HOPE & PRIDE

Design courtesy: World Health Organisation

विशेष समाचार फ्रान्समध्ये नवे सरकार

ख्रिस्तचे सरकार ब्रह्मचर्यद्वल आपण मागील अंकात वाचले. ब्रह्मचरी ही हवा दगितश खाडीतून पुढे येत आहे, असे वाटत आहे. ब्रह्मचरी पहिल्या तारखेला फ्रान्समध्येही सर्वोच्च निवडणुका झाल्या. त्यामुळे त्याचेही सरकार बदलले. फ्रान्स मध्ये कॉन्झर्वेटिव्ह पार्टी ब्रह्मचर्यामुळे अठरा वर्षांनी देवर पार्टीच्या हाती राज्यभरून आले. फ्रान्समध्येही कॉन्झर्वेटिव्ह पक्षाचा अर्धवर्ष असा पराभव होऊन तेरा वर्षांनी यापेक्षाही दन सताखंड आले. सोशलिस्ट पक्षाचे नेत्या लियोनोल्फ-गार्लिन नवे प्रधानमन्त्री बनले. ठरलेल्या वेळेच्या एक वर्ष अगोदरच फ्रान्समध्ये वा निवडणुका होण्या. कॉन्झर्वेटिव्ह पक्षाचे जाकेल चिंताक हे देशाचे अध्यक्ष व एलेन जग हे प्रधानमन्त्री होते. अध्यक्ष व प्रधानमन्त्री या दोघांची पूर्ण कार्य सोती की या निवडणुकीत आपण बहामलने जय होईल अन् त्यामुळे ठरलेल्या वेळेपेक्षा एक वर्ष अगोदरच त्यांनी निवडणुका लढवण्याचे ठरवले.

परन्तु त्यांना अन्दाज चुकीचा ठरून सर्वच अंतरसुलभ झाले! संसदेची एकूण संख्या आहे ५७५. कॉन्झर्वेटिव्ह पक्षाला त्यातील २५६ जागा मिळाल्या.

मागील संसदेत कम्युनिस्टांची संख्या फक्त २६ होती. त्यांनी आता ३८ जागा जिंकल्या. ही संख्या सरकार बनवायला अपुर्ण असल्यामुळे सोशलिस्ट गृपने त्यांची मदत मागितली. जास्मिनने कम्युनिस्टांना मन्त्रिमंडळात सामील झाल्यासाठी दिलेले निमन्त्रण त्यांनी स्वीकारले. चीदा सदस्यांच्या मन्त्रिमंडळात रोच संयुक्तिरही आहेत.

फ्रान्सच्या संविधानानुसार सरकार चालवण्याचे सर्व अधिकार अध्यक्षालाच असतात. ज्ञान अक्षय कॉन्झर्वेटिव्ह पक्षाचे असून मन्त्रिमंडळ मात्र त्यांच्या

प्रतिदुकांनी बनवले आहे. प्रधानमन्त्री जास्मिन यांनी अशी भाषा व्यक्त केली आहे की, "देशाचे कल्याण प्रमुख मानून परस्पर आदर-सावनार पन्नात वाळवूनच ब्रह्मचर चिंताक यांच्याबरोबर मिळून मिळवून काढा वळ."

५६ वर्षांचे जास्मिन प्रथम विश्व विद्यालयत अस्वाचक होते. काही काळ त्यांनी देशाच्या शिक्षणमन्त्र्याचे कामही संभाळले. त्यांची कॉन्झर्वेटिव्ह पार्टीच्या नीति-पोषणा-पन्नाला "केवळ शून्य वायवांचे गाडीडे" असे म्हणून त्यावर टीकेची शेर अडवली. ते म्हणाले, "फ्रान्सच्या पन्नेला खोरया आश्वासनांची गरज नसून केवळ खऱ्याची माहिती हवी." ते असे मानतात की फ्रान्समध्ये खरे तर सत्ता वेकरीची समस्या तीव्र आहे. तेव्हा आपले पहिले छेपे म्हणजे वेकरी हेवण्यासाठी गिरगिराऊवा नोकऱ्यांचा मार्ग शोधवला हवा. ते जरापुढेले काही सुधारणाही अंमलात आणू इच्छित आहेत. "पन्नेला खूण फाटी हवे आहे, पण ते सर्व एकदम, बरोबरच ल्यायला हवे - असे तो म्हणत राष्ट्रीय, भविष्यात प्रगती व्हावी, यासाठी तो नव्य मागण्या करत आहे."

असे प्रधानमन्त्री जास्मिन म्हणाले.

आजार उपयोगी पडला

चन्दनवनमधे शतवती नावाचा एक सुतम व प्रख्यात वैद्य रहात असे. लोक त्याला भुद कोटीचा धन्वंतरी मानत असत.

त्याच्या एकलत्या एका मुलाचे नाव होतं दशवती. मातापित्यांनी त्याला कार कोटाकौतुकाने वाढवले. तो तह्यव बुद्धीचा निपजला, तरी एक नंबरचा हट्टी होता. मातापित्यांना वाटे की जडल्या थपावरोबर त्याचा हा दुर्गुण नाहीसा होत जाईल, परन्तु भुलटच पडले - थपावरोबर दुर्गुणही वाढत गेला. रोपटेच वाकत वसेल, तर वृक्ष कसा वाकणार?

तशा तर दशवती पार्टीर रावजोच्या आहारो गेला नव्हता; परन्तु तो केवळ आपल्या मनाला वाटेत, तमाच वागत असे. वैद्यकशास्त्र शिकण्यासाठी पित्याने सूप अगष्ट केला, पण त्याने नकार दिला, काव्य, पुराण आदि काव्ये वाचण्यात त्याला गोडी वाटे, तो

स्वतः ही कविता लिहीत असे. दुसऱ्यांची वेष्टा करणे, आपली चुक कबूल न करणे, मोठ्या माणसांचा अपमान करणे इ. वाईट प्रवृत्ती त्याला जडलेल्या होत्या.

आपली ही वर्तणूक मोडून दण्णाबद्दल पित्याने अनेकदा सांगूनही दशवतीवर त्याचा क्रिस्मसुद्धा परिणाम झाला नाही. एके दिवशी शतवती त्याला म्हणाला, "ज्याची बुद्धी चमगले, त्याची तब्येतही चमगली रहाते, तू सुधारला नाहीस, तर तुला मुगीचच काही योग कौर जडापची शक्यता आहे."

दशवतीने तरीही नेहमीप्रमाणे दुर्नसच केले, पण पित्याने रावधगिरीची सूचना शिवापासून एक महिन्याच्या आतच त्याला शक्य विचित्र रोगाने पळावले. एक दिवस थल्या सकाळीच झोपेतून भुलला, तेंव्हा त्याच्या अंगावर सर्वत्र मान-पांढरे डाग झळलेले होते! फारच बिचित्र दिसत होता

तो, आपल्या मुलाची अवस्था पाहून शतवती पार चावरला व त्याने त्याला औषध दिले, वा औषधाच्या प्रभावाने दशवतीच्या हातापायांवरचे डाग नाहीसे झाले, पण पाठीवरचे अन् पोटावरचे डाग भग्न होते तसेच राहिले. हे डाग झाकण्यासाठी तो जगात कायम सदरा घालून राहो.

"दुसऱ्यांशी आदराने वाग, त्यांना मान दे; प्रत्येक मोहोत ताराजी दोखवायचे सोड, आपले दोष अन् अपुली जीम यांवर तावा ठेव - मगच तुला हा आजार बरा होईल," शतवतीने मुलाला समजावून सांगितले.

दशवतीचा या बोलाण्यावर विषनाम जगला नाही. त्याला संशय येवू लागला की, पिता मुदामच आपल्या आजारावर औषधोपचार करत नाहीय, इतकेच नव्हे, तर त्याला असेही वाटत होते की त्यांना मुदामच आपल्या बाण्यात काही औषध मिसळून आपल्यावर हो आणती आणलीय, त्याने मागेजवळ तसे बोलून दाखवले व तिने पित्याला तसे मागितले.

"परक्या लोकांवरही औषधोपचार करून मी त्यांचे आजार दूर करतो. कोणी आजारी पडाय असा बुद्धीमान रावूचही कधी तम औषध मी दितं नाही." आपल्या मुलाच्या स्वभावानुसार पित्याने बाटून शतवतीने आपले दुःख प्रकट केले.

परन्तु दशवतीचा संशय दूर झाला नाही. पित्याबद्दल त्याला संशय वाटतच राहिला. काही दिवसांनी शतवतीकडे एक रोगी आला. त्यालाही दशवतीसारखाच आजार जडला होता. शतवतीने त्याला औषध देवून म्हटले,

"आपल्यापेक्षा मोठ्यांबद्दल नेहमी आदर बाळग, लहानांबद्दल दयाभाव ठेव; राग, चिड्केपणा आपल्या ताव्यात ठेव; म्हणजे लवकरच हा आजार बरा होईल."

आठवडाभरात ती रोगी जमवी ठण्ठणीत बरा झाला.

हे समजल्यावर दशवती पित्याजवळ बाळून रागाने म्हणाला, "हा रोगी एका आठवड्यात बरा झाला, तुम्ही जाणूनबुजूनच मला बरोबर औषध दिलं नाहीत, त्याला जे औषध दिवत, तेच मलाही द्या. तमं न केवळ, तर 'मी तुम्हाला आवडतच नाही' असे समजेन. शतवती हसून म्हणाला, "अरे, पण मी तुम्हा दोघांना एकच औषध दिलं, मी समजावतं, तरी समजून घ्यायला तयार नाहीस तू. आता केवळ एकच बुपाय

बुरलाय. वैद्यकशास्त्राचा स्वतः अभ्यास केलास, तर तू स्वतःच सत्य जाणू शकशील."

"मला वैद्यकशास्त्राची जराही आवड नाहीय. मला इतकंच सांगा की, कोणतं पुस्तक वाचल की साक्षात आजार नाहीसा होईल? तेवढं फक्त वाचून इतोज ससेगून घेईत मी." दशव्रती आवेशाने बोलल्या.

"वैद्यकशास्त्रात मानवी-शरीराच्या तत्वांबद्दल वर्णन दिलेलं असतं. रोग का होतात, त्यांची कारणे दिलेली असतात. आपण जे अन्न-पदार्थ खातो, आजार दूर करण्यासाठी आपण ज्या वस्त्रांपाठी, मुख्यांचा उपयोग करतो त्याबद्दल वर्णन या शास्त्रात असतं. त्या सर्वांचे नीट अध्ययन अन् मनन करून वैद्य औषध तयार करतो.

अमक्या रोगाला अमकंच औषध हवे - असे वैद्यकशास्त्र सांगत नाही. हा निर्णय तर फक्त वैद्यच करू शकतो. शास्त्र वाचल्यावरच माणूस वैद्य बनण्याचा अधिकारी होतो." शतव्रती बोलला.

पित्याचे हे बोलणे ऐकल्यावर 'आपण वैद्य बनून दाखवूच' असे दशव्रतीने ठरवले. पित्याने आपल्याला मुद्दाम चुकीचे औषध दिले - असे त्याला शक्ति करून दाखवायचे होते. शास्त्र शिकून आपण रोगावर बरोबर औषध शोधून काढायचे त्याने ठरवले. त्यादिवसापासून तो अगदी मनापासून अभ्यासाला लागला. शतव्रती त्याला म्हणाला, "स्वतःच अभ्यास करावचा म्हटलंस, तर शिकायला अक्षीर लागेल; तुझं ज्ञान संश्रित राहील, विषयाच्या खोलान तू जाऊ शकणार नाहीस, कोणतीही विद्या गुरूजवळच शिकायला हवी. 'पित्यापेक्षा भुतम गुरू कोणी अस् शकत नाही' हे सत्य जाणून घे."

वैद्यकशास्त्र तवकर शिकण्यासाठी दशव्रतीने हे मान्य केले. तो स्वतः जंगला बुद्धिमान होताच, अन् त्यावर यत्नपूर्वी पित्यावद्दल मिळालेले शिक्षण एका वर्षासच वैद्यकशास्त्राची मुख्य वैशिष्ट्ये त्याने शिकून घेतली.

आता कुठे पित्याने मागितलेल्या काही गोष्टींवर सत्य त्याच्या पचती पडले. संतोष व शान्ति-दोन्हीही माणसाला शारीरिक स्वास्थ्यासाठी आवश्यक आहेत. घुणा, ईर्ष्या, द्वेष, असंतोष, क्रोध या सर्वांमुळे मनुष्याच्या स्वास्थ्याची हानी होते. ही सारी सत्ये

जाणल्यानंतरही त्याच्या मनात 'पित्याने आपल्याला योग्य औषध न दिल्याचा' संशय अजून कायम होताच.

दशव्रतीला आपल्या रोगाचे औषध माहीत झाले. ते बनवण्यासाठी दोन मुठ्यांची आवश्यकता होती. 'आपल्या संग्रहात त्या नाहीत' असे शतव्रतीकडून कळल्यावर तो त्यासाठी स्वतः जंगलाकडे निघाला.

जंगलात दशव्रती खूप फिरला अन् शेवटी त्याला त्या वनरपती सापडल्या. तो त्या जमवत असतानाच कुठूनसा एक बाण येवून जवळच जमिनीत घुसला. बाणाच्या वेगामुळे त्याचा पुजवा हात मळसा गोलवटला.

कौद्याने दशव्रती ओरडला, "कोणा दुष्टाचं काम हे? फार गर्व झालाय का? माझ्यावर बाण सोडायची काय गरज?" अन् असे बोलत तो भागे वळला.

त्याला असे दिसले की, आपल्या देशाचा

राजाच तेथे पुंभा आहे! तो शिकारीसली तेथे आलेला होता. जनावरावर सोईने त्या बाणाचा नेम चुकला होता. त्याला पाहून राजा हसत म्हणाला, "मी मुद्दाम तुझ्यावर बाण सोडला नाही. अन् तुही मुद्दाम निव्हा पर शब्द बुडारले नाहीस. माझा बाणामुळे तुला त्रास झाल्याचं कबूल करतो मी! तुही कबूल कर, की नकळत तू या देशाच्या राजाला शिवी विलीस." दशव्रती म्हणाला, "बाणा चालवत आपण चुक केल्याचं तू कबूल केलंस. पण बाण मला वागात्यामुळेच या तुला शिवी विली. मी काही चुक केलीय, असं मला वाटत नाही."

"मी राजा आहे देशाचा! आपल्या देशाच्या राजाला मान द्यायला शीक अगोदर! मग कोणाकाणाची कायकल्प नुक झाली. याची भोगदाद करता येईल." राजा बोलला.

जास्तच अस्वस्थ होत आता दशव्रती

म्हणाला, "सामान्य माणसाकडून चुक घडली, तर परिणाम त्याला स्वतःलाच भोगावा लागतो. पण राजाकडून चुक घडल्यास संपूर्ण राज्यावर परिणाम होतो. चुक करणारा राजा आदरपात्र नव्हेच, मी आपली चुक मानायला तयार नाही."

त्याचे बोलणे ऐकून राजाच्या रागाचा पारा चढला. त्याने टाळी वाजवली, व दहा सैनिक तैथे धावून आले. त्यांना तो म्हणाला, "स्वतःची चुक कबूल करणाऱ्याचीही निंदा करणारा अपराधी आहे हा! आपल्या राज्याचाही आदर न करणारा शोचाला आहे हा. याला आगुडाने शंभर फटके मारा."

झाले, दहा सैनिकांनी दशावतीचे दोन्ही हात पिरगालून धरून ठेवले अन् मारण्यासाठी आगुड करूचलला.

आता परिस्थितीचे गांभीर्य ओळखून कापत कापत दशवती बोलला, "महाप्रभू, मी प्रसिद्ध वैद्य शतवती यांचा मुलगा आहे. आजाराने अस्वस्थ आहे. काही पाळ-मुळ गोळा करण्यासाठी इथे जालो आहे. अस्वास्थ्यामुळे राग अन् चिडचिड मधेविशारे गेले; स्वतःवर ताचा डेपू शकलो नाही, तोंडातून येईल, ते

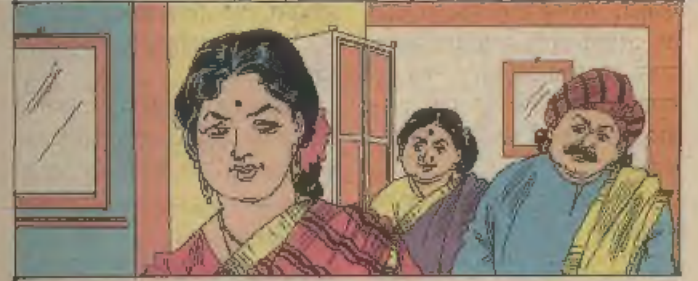
बद्दलबद्दले, क्षमा असली घेना."

"हे, आगुड पाहिल्यावर बदल झाला काय तुझ्यात?"

आगुड मारण्यासाठी सैनिकांनी दशवतीचा मदरा काढून घेतला. त्याच्या शरीरावरून हाणू पडताच, "याने आजाराबद्दल म्हटले, ते खरंच आहे, सोडून द्या त्याला," राजाने आज्ञा दिली.

जीव वाचल्याच्या आनन्दात दनस्पती घेअन दशवती घरी परतला. घडलेली घटना पित्याला सांगून तो म्हणाला, "तुम्ही मला समजावायचे खूप प्रयत्न केलेत; जिभेवर ताचा टेवण्याबद्दलही तुम्ही सूचवले, पण मोच नेपबर्हि दाखवली. तुम्ही सांगितले होते की, 'हा सुद्धा एक रोगच आहे, त्यापासून दूर रहा.' बाड्या शरिरावर हे डाग नसते, तर आज मी मेलोच असतो."

"या आजाराने तुझे मर्लेंच झालं. क्रोध, वाचाळपणा, अकवास, झुजावी भयानक रोगच आहेत, हे तुझ्या आत्ता लक्षात आलेय. आता यापुढे या आजाराशी तुझा संबंध रहायार नाही." अतःप्रताने मुलावर अपचार केले, अन् दहच दिवसात त्याला आजारातून मुक्त केले.

आनन्दीआनन्द

अुर्मिला ही सुशीला व श्याम यांची एकुलती एक मुलगी. त्यांनी यामुळे तिला खूप लाडले सादवले होते. अुर्मिलाही आपल्या आईला सोडून कधीही, कुठेही राहिली नव्हती. मोठे झाल्यावर तिच्या आईवडिलांनी तिच्यासाठी बेबर कसून सयळांचा शोध घ्यायला सुरुवात केली. सुशीलाच्या आईची घरजावई शोधायची इच्छा होती. श्यामलाही तसेच वाटे, तरी तर खूप स्थळे झाली. पण घरजावई सूनू सासुरवाडीला रहायची कोणाचीच इच्छा नव्हती.

बेवटी सुशीला-श्याम यांना आपला आग्रह सोडून द्यावा लागला. मनात नसले, तरी लग्नानंतर मुनीला सासरी पाठवायचा निर्णय त्यांना घ्यावा लागला. जवळच्या गावच्या रामबाबू नावाच्या युवकाचे अुर्मिलाला पाडिले व त्याला तो पसन्त पडला. दोन्ही पंवारच्या वडाल माणसांचे आपसात झोलून लग्न ठरवले. विवाह मोठ्या

धाटामाटाने पार पडला व अुर्मिला सासरी नात्यायला गेली.

माहेरी फार लाड झाल्यामुळे अुर्मिलेला सासरी रहाणे जड जाऊ लागले. तिने पधरा दिवसातच सासूल 'आपण माहेरी निघून जाणार वसल्याचे' स्पष्टपणे सांगून टाकले. याशिवाय तिने नवऱ्यालाही 'आपल्याबरोबर धांपला माहेरीच येवून रहायला' सुचवले, पण रामबाबूने घरजावई बनयला नकार दिला.

अुर्मिला एकटीच माहेरी परतली. सुशीला-श्याम मुनीला पाहून खुश झाले. ती सासरी गेल्यापासून ते फार चिंतेत होते. माहेरी आल्यावर आठवडाभरात अुर्मिलेला नवऱ्याची आठवण येऊ लागली. तिला त्याच्याबद्दल रहावेना. आईने कितीही नमजावले, तरी काहीही करून आपल्याला नवऱ्याकडे जायचे असल्याचा तिने हट्ट धरला. मुनीच्या वागणुकीचे सुशीलेला फार आश्चर्य वाटले.

खणी:सोपडा

एके दिवशी सकाळी अमिली सासरी जाण्यासाठी बाहेर पडली. इकडे रामबाबूलाही एकटेपण म्हावत होते. त्यालाही अमिलेवाकून रहावेनासे झाले, तिची आठवण मनावू लागली. त्याचे आईबाप त्याला बारीबारीत लागते की, "तू सामानुस्वादीला गेलास तर जग आपल्याला हसलं. आपल्या अन् पारक्या माणसातही तुझी काही किंमत अरुणार नाही, लोक तुझी टार कुडकतील!" तरीही त्यांचा हिताबोध तो वजनमात्र करू लागला. त्याला मावधगिरीचा इशारा देत वडील म्हणाले, "अरे, आपली प्रतिष्ठा यामुळे मातौला मिळेल. गावातल्या मोठ्या शेतकऱ्याचा मुलगा आहेस तू. आपलं घरदार, आपलं अन्नस्थान विसरून, घरजावई बनून लिपून जाणार तू?"

"गेला तर काय होईल? काय आकाश खाली जमिनीवर कोसळेल?" ताराजीने असे खोलेत रामबाबूला बाहेर पडला. रामबाबू अन् अमिली दोघेही वाटेतच एकमेकांना भेटले, अन् आश्चर्यात पडले. काही क्षण दोघांच्याही तोंडून शब्द फुटले.

अमिलेने प्रथम स्वतःला सावरले अन्

म्हटले, "मी तुमच्या घरी येऊन राहू शकणार नाही, अन् आमच्या घरा येणं तुम्हालाही पसंत नाही. आता काय करावं अस वाटतं तुम्हाला?"

थोडा वेळ विचार करून रामबाबू म्हणाला, "अडचणीचा कुपाय तर अगदी सोपाच आहे! तुमच्या घरीही रक्षावची गरज नाही आपल्याला, अन् मास्वाहो घरो नको. चन, आपण बांधून आपला निराळा संसार मांडू, कधीकधी तुझ्या घरी अन् कधीकधी मगच्या घरी जाऊ जाऊ अन् आपल्या माणसांना भेटत जाऊ आपण! कसलीही तक्रार न होता आनन्दाने राहू या!"

अमिलेने मूशीने डोके हलवून संमती दिली. धडलेले सर्व जाणून रामबाबू व वडीलही खुशीने आपल्या बापकोला म्हणले, "साहितस? मुलानं माझंच ऐकलं. घरजावई बनून सासरी नाही गेला तो! काहीही असो, शेकटो मुलगा सुगावा आहे?"

"पाहिलंत? सासरी नाही गेली अमिली! जावयालाच बरोबर मार्गावर आणलं तिने. शेवटी मुलगी कोणाची आहे?" मूशीलाही इकडे आनन्दाने तक्क्याला म्हणाली.

७

(तथाकालासह्ये झालेल्या बंडाला बीमाड फारून विजेला अशोक स्वदेशी घरात येत लसताना त्याला मारून टाकावचे वारंवारानुशेले पडले. परंतु ते शक्य झाले नाही, असे पुण्यान्नाकुडित कारस्थानामुळे राजा विन्दुसारच्या मनाला मोठ्या धक्का बसला. त्याने निर्णय घेतला की, दोन्ही राजकुमारांपैकी एकाला राज्यतिरिघी म्हणून अजिर्बिर्बाला पाठवावे. सुयोग्य राजधानी परलोपच सोडून जायना सगार म्हणता म्हणत अशोकलाच तेथे पाठवावचे ठरले, अशोक आपल्या आशेचे मुद्देघन करणार नाही, जशी त्याची वास्तव्य होती.) - यानन्तर

अशोकने तेथून पित्याला विनयपूर्वक प्रणाम केला. राजाने संकेलानेच त्याला आसनावर बसायना सूचवले. स्वतः शय्येवर बसून बसून तो अशोकला म्हणाला, "पुत्र अशोक, तू विजयी होऊन परतलास चाबंदल मला अविश्व संतोष वाटला, आपला जीव संकटात घालून तू वडंबोरांचा नाबताट केलास. तुला मारण्याच्या कारस्थानातूनही तू अगदी शोडक्यात वाचलास. आपली शामन-पद्धती

सध्या काहीधो विस्कळित असल्याचं तुला माहीतच आहे. ती सुधारणे-सावरणे अन् सुचालू रूपात ठेवणे हे अत्यन्त आवश्यक आहे. विजय व सुधारणा तुम्हा दोघा राजकुमारांसाठी दोन डोळ्यांइतक्या महत्वाच्या आहेत. पैकी एकात तू आपलं सामर्थ्य निष्ठ करून दाखवलास अन् शाबित केलेस की तू खऱ्या अर्थानं महान योद्धा आहेस. आता दुसऱ्या विषयातही ती तुझ्या

एके दिवशी मंगळी अर्मिला मासरी जाण्यासाठी बाहेर पडली. इकडे रामबाबूलाही एकटेपण सतावत होते. त्यालाही अर्मिलेबाबूत रहावेनासे दाने, तिची आठवण सतावू लागली. त्याचे बडंबाप त्याला बरंबार मागू लागले की, "तु साहूवाडीला गेल्या तर जय कोणत्याला हसत, आपल्या अन् परक्या माणसातही तुझी काही किंमत अणार नाही, लोक तुझी टर अडकतील." तरीही त्यांचा झिजोथ तो कानाआड करू लागला. त्याला सावधगिरीचा इशारा देत ब्रह्मल म्हणाने, "अरे, आपली प्रतिष्ठा यागळे मातीला मिळेल, गावातल्या भोट्या शेतकऱ्याचा मुलगा आहेस तू, आपले धरदार, आपले अद्यस्थान विसरून, घरजावई बनून निघून जाणार तू?"

"गेला तर काय होईल? काय आकाश छावी जमिनीवर कोसळेल?" मारजीने असे कोसून रामबाबूला बोलून पडला. रामबाबू अन् अर्मिला दोघेही बाटेतच एकमेकांना धेडले, अन् वाश्चर्यात पडले. काही क्षण दोघांच्याही तोंडून शब्द फुटला.

अर्मिलेने प्रथम स्वतःला सावरले अन्

म्हटले, "मी तुमच्या घरी येथून राहू शकणार नाही, अन् आमच्या घरी येणं तुम्हालाही पसंत नाही, आता काय करावं असं वाटतं तुम्हाला?"

थोडा वेळ विचार करून रामबाबू म्हणाला, "अडचणीचा अपाय तर अगदी सोपाच आहे! तुम्हाला घरीही रहायची गरज नाही आपल्याला, अन् माझ्याही घरी नको. चला, आपण जाऊन आपला निराळा संगतार मांडू, कधीकधी तुम्हाला गरज अन् कधीकधी माझ्या घरी जाऊ जाऊ अन् आपल्या माणसांना भेटत जाऊ आपण! कमलीही तक्रार न होता आनंदाने राहू या!"

अर्मिलेने खुशने डोके हलवून संमती दिली. घटतेने सर्व जाणून रामबाबूचे घडीलही खुशने आपल्या बायकोला म्हणते, "पाहिलंस? मुलांत माझेच ऐकलं, घरजावई बनून मासरी नाहं गेला तो! काहीही असो, शेवटी मुलगा सुणावा आहे?"

"पाहिलंस? मासरी नाही गेली अर्मिला! जायत्याच बरोबर मार्गावर आणले तिने. शेवटी मुलगा कोणाचा आहे?" सुसीलानी इकडे आनंदाने तबन्वाला म्हणाली.

कारस्थानाचा विषय आईपासून मुदामच राहला. तिला कळले, तर तो अधिकच वायबून जाईल अन् त्याला वाटले, पिता आणि मंत्री यांनी कारस्थानाबद्दल सुशम-विरुद्ध काही कारवाई न केल्याबद्दलही त्यांच्या मनात दुःख नव्हते. त्याला माहीत होते की, ते रहस्य कुणालाही, तर तो राजवशाचा अपमान ठरेल. त्याच्यावर चिंतायेक होईल. विद्रोही शक्ती याचा साथ घेऊन देश विच्छिन्न करायचा प्रयत्न करतील. असे तर, कधीच-कोणत्याही परिस्थितीत घडणे गैर आहे. देश-कल्याण सर्वोपरी आहे.

सुशमेने जायला नकार दिल्यामुळे, रज्जा आपल्याला अडविनीता पाठवत आहे, आबहून त्याला बाईट वाटत नव्हते. 'पित्याचा आज्ञा पाळण हे आपलं प्रथम कर्तव्य आहे, जशी त्याची भावना होती.

एके दिवशी सुर्मंदयाच्या बुधसमयी शंभर सैनिकांसह अशोकने अडविनीकडे प्रयाण केले.

मध्याह्न होतहोता तो सुंदरशा विदिगेच्या घाटाला एका गावात पोचला, गाव लहान-लहान शेंगरींनी वेढलेले होते, तेथे त्याला बरीचशी मन्दिरे व एक बौद्धविहारही आढळला. त्या गावात भाव्य वशात जन्मलेली गौतम बुद्धाच्या वशातली काही संपन्न कुटुंबे रहात असत.

विदिशा वरीतल्या शाक्य नायकाने अशोकचे स्वागत केले आणि स्वतःच्या घरी पाहुणवाराची व्यवस्था केली. परन्तु अशोकने गावाबाहेरच रहायचा निर्णय घेतला, त्याच्या

आज्ञेतुसार एका समतल टेकडीवर विश्र्वीसाठी पेढान तणार करण्यात आला. रात्री भोजनानंतर अशोक आरामात झोपी गेला.

बुधकाली तो जागा झाला व पडावाबाहेर बाळा, चारी बाजूंना धुकं दाटलेले होते. त्या उधाळात, मनोहर वातावरणात काही अंतर पायी फिरत रावे अशी इच्छा मनात येऊन त्याने अंगरक्षकांनाही बरोबर घालला मनई केली व वैमर्गिक सोनदर्याचा आस्वाद घेत तो हळूहळू चालत राहिला, पहाटेच जागे झालेल्या पक्ष्यांचे मधुर संगीत, कानांना आस्वाद देत होते, डोंगरदऱ्यांमधे संपूर्ण शान्तता नानंद होती. पूर्वेला आता सूर्योदय होत होता. सूर्याचे सुवर्णकिरण निळसर धुकं चिरत आकाशाला भजन शोभा आणत होते.

त्या घेई हलेंत कुंभा राहून अशोक ते दृश्य नजरेने पिडू लागला. तो आता एक पांढल पुढे टाकणार, इतक्यात आवाज आला, "पांढा, तिथच पांढा!"

हा मधुर कंठस्वर कोणाचा, हे पहाण्यासाठी अशोकने वळून पाहिले. त्याला थोड्याच अंतरावर एक सुंदर तरुणी कुंभा असलेली दिसली. पांढुरक्या धुक्याच्या पडद्या मग्न जणु आकाशातूनच अंतरलेच्या देवी-सारखी बासली अशोकला ती.

"आपणाला थांबवने, क्षमा असावी! आपल्या बरोबर समोर एका पावलावरच एक अगाध खाई आहे." ती युक्ती बोलली.

इतक्यात धुके काहीसे पातळ झाले. प्रकाश पसरला, आणि अशोकने डावीकडे वळून पाहिले. त्याला समोरच एक अत्यंत खोल अशी दरी दिसली! आपण अगदी तिच्या किनाऱ्यावरच आशा असलेले अशोकला आढळले. एक पांढलही पुढे टाकले असते, तर मृत्यु अटळ होता!

अशोक वळून त्या तरुणीच्या अगळ गेला. तिने मान खाली घालून म्हटले, "मंचेच अटपळा आणला मी, क्षमा असावी युवराज!"

"तुला क्षमा करू मी? तू नम्रतीस तर माझ प्राणपाखरू केव्हाच ओडून गेल असत." अशोक बोलला.

"मी नाही आपलं रक्षण केले; शाक्य-मुनि बुद्ध यांच्या दयेनेच केले ते." ती तरुणी म्हणाली.

"कोण आहेस तू? यावेळी इथे कशी आलीस?" अशोकने विचारले.

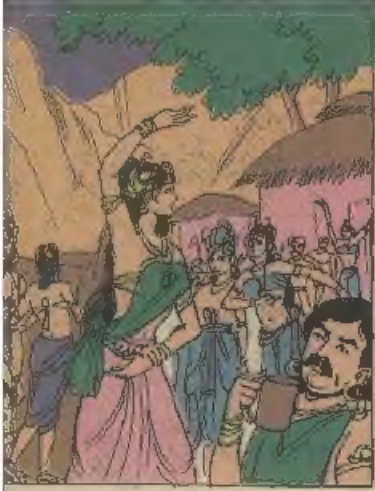
"या प्रवेशाचं नाव, तेच माझही नाव आहे. विदिशा म्हणतात मला. इथले शाक्यनायकच माझे पिता आहेत. इथल्या एका गुहेत रहाणाऱ्या बुद्ध बौद्ध भिक्षूंची सेवाशुभ्रुषा करून परत आत आहे मी." तरुणीने सांगितले.

विदिशाच्या ब्रौतण्याची पद्धत व तिचे गौन्वर्य यांनी अशोकला आकृष्ट केले. तिचे प्रशान्त वदन मोठे मनोहारी होते.

"युवराणी विदिशा, आपली वृत्तज्ञता कशी व्यक्त करावी, हे समजत नाहीय मला." अशोक म्हणाला.

"मी युवराणी नव्हे युवराज!" विदिशा बोलली.

"तू तर युवराणीपेक्षाही थोड आहेस. माझ रक्षण करणारी देवीच आहेस तू." अशोक

म्हणाला.

"पुवराज, एका विषयाकडे आपलं लक्ष वेधण हे कर्तव्य आहे माझ. मी आपलं रक्षण नाही केलं. शाक्यमुनि बुद्धदेवांच्या भक्ताची शुश्रूषा भुरकून परत येत होते न मी? म्हणजे याचा अर्थ असा की त्या बुद्धाच्या पास करणेनंच आपलं रक्षण केलं." इतके बोलून विदिशा तेथून निघून गेली.

अशोकचे लक्ष पुन्हा निर्माणावर केन्द्रित झाले. 'किती विशाल विश्व हे! किती मोठवा आहे त्यात! किती करुणा' ज्या राजभक्तात त्याने इतकी वर्षे घालवली, तिथे ईर्ष्या, द्वेष, सूड, आकांक्षा, प्रतिस्पर्धा इत्यादीं शिवाय हातेच काय? ती योद्धा वेळ विचार करत राहिला अन् मग पायी आपल्या पडावात पोचला. त्या दिवशी तेथेच राहून, आराम

करण, दुसऱ्या दिवशी अन्नयिनीकडे निघायचे त्याने ठरवले. अंगरक्षकांना पाबळत सांगून तो म्हणाला, "अद्याच निघूया आपण माझा अंकांतमंग होणार नाही. अशी काळजी घ्या तोपर्यंत. या गावच्या प्रजेला आपल्यामुळे कमलाही रास न होईल अशी सबरदारी घ्या. मारा दिवस तुम्ही आपापल्या मनाप्रमाणे घालवा."

यज्ञमत्तर अशोकने क्षिप्रा नदीत स्नान करून, डोंवर व घाटमूनुखात फिरत आपला वेळ व्यतीत केला.

आंगरक्षक संबंध दिवस अशोकपासून दूरच राहिले. गावच्या सरहद्दीवर त्यांना तीन नर्तकी भेटल्या. त्यांच्याबरोबर त्यांचा वादकगणही होता. त्या सुंदर नर्तकींनी नवरसांचा आस्वाद देत त्यांचे खूप मनोरंजन केले. नाचगाणे संपल्यावर सैनिकांनी त्या नर्तकींना आपल्याबरोबर जेवणाचे आमन्त्रण दिले. फारच खूश होत त्या म्हणाल्या, "यापेक्षा अधिक अभूहाला काय हवं? नकी येथू आम्ही. आपण परवानगी दिली, तर स्वयंपाकातही तबत करू आम्ही."

सैनिकांनी होकार भरला. त्या दिवशी संध्याकाळी शाक्य नायक अशोकला भेटायला गेला व त्याने आपणाकडे रात्रीच्या भोजनाचे आमन्त्रण दिले. क्षणभर अशोक विचारात पडला. प्रधानमन्त्री व सेनाध्यक्षांची सूचना त्याच्या मनात चमकली. त्यांनी आग्रहाने 'कोणत्याही परिस्थितीत अपरिचितकाडे काही न खाण्याबद्दल' बजावले होते, पण शाक्यनायक आताच ओळखीचा झाला असला तरी, तो विश्वस-

नीय आहे. असे अशोकला वाटले. याशिवाय त्याच्या आमन्त्रणाचा स्वीकार केल्यास, त्याची वन्या विदिशा हिलाही पहायला मिळेल अशीही आशा वाटून त्याने ते आमन्त्रण स्वीकारले.

त्या रात्री अशोकला सर्वश्रेष्ठ आणि अति रुचकर असे भोजन देण्यात आले. सारे पदार्थ विदिशा व तिच्या आईने स्वतः बनवले होते. दिव्यांच्या भुजेडाल विदिशाचे प्रशस्त मुससडल पाहून अशोकच्या मनाने इत्साह लंचारला.

भोजन संपतासंपता आकाश झांजी भरून आले. शाक्य नायक व त्याचे मित्र स्वतः हाती मशाली घेऊन अशोकच्या पडावापर्यंत त्याला पोचवायला गेले.

तेथे पोचल्यावर पोड्याच वेळात कुलांच्या वर्षावासारखे पावसाचे थेंब सरसरू लागले. शय्येवर पडून अशोक निद्रेची आराधना करू लागला. अर्ध्या रात्री अशोक गाढ शोपेत असताना त्याला किंवाळल्याचा मोठा आवाज ऐकू आला अन् तो दचकून झुंजून बसला. आपल्या तंबूत त्याला दोन काय्या आकृती दिसल्या. एकाने हातातनी चमकती तलवार भुगारली.

झाले! चंद्रप्रमाणे भुसळून बिछान्या-खातची तलवार अचलून अशोक त्या व्यक्तीवर तुटून पडणार, इतक्यात ते दोघे तेथून पळाले.

अशोकने अंगरक्षकांना हाका मारल्या, अन् त्यांची वाट न पहाता तो एकराच त्याचा पाठलाग करू लागला. पण आपल्या आधीच कोणी व्यक्ती त्याचा पाठलाग करत असल्याचे

त्याला दिसले. एका व्यक्तीला पकडून खाली पाडून आता अशोक दुसऱ्याला पकडणार, इतक्यात त्या व्यक्तीने त्याला पकडले. दोन्ही कैदी व्यक्ती त्रिधाच होत्या !

इतक्यात अंगरक्षक धाकत तेथे पोचले. आकाशातले ह्यं दूर सरून आता चंद्रने पडले होते. त्या दोन्ही स्त्रियांकडे पाहून तैन्निक चकीत झाले. दिवसभर आपल्या नाच गाण्याने त्यांचे मनोरंजन करणाऱ्या त्रिधाच होत्या त्या! मग मध्यरात्री ओरडून अशोकला कोणी ओठवले? त्याने पुढे होलून दुसऱ्या गुन्हेगाराला पकडणाऱ्या व्यक्तीकडे लक्षपूर्वक पाहिले. ती दुसरी कोणी नमुन विदिशाच होती! अशोकच्या चेहऱ्यावरचे आश्चर्य ओळखून तो म्हणाली, "दिवसभर आपण सैनिक नर्तकीच्या नाचगाण्यात मग होते. या

मस्तकाला पहाताच मला संशय झाला. त्या वेवळ नर्तकी नाही वाटल्या मला. त्यांची हुशारी अन् पावलापावलावरची जागृकता यामुळे संख्यात भरच पडली. बुद्ध भिक्षूच तेवा अुरकून परत येऊ असताना मला दिसले की, या दोघी आपल्या काही अनुचरांबरोबर असण्या पडावापाडे जात आहेत. मी त्यांना तेंव्हाच अडवले असतं, तर त्यांनी कदाचित मलाच मारले असतं. माझं भाग्य म्हणूनच मला तेंव्हा माझा भाऊ यश तिथे दिसला. त्याला मी आपल्या पडावाच्या पहाडाजाली सावध रहायला सांगितलं अन् स्वतः लपतछपत त्यांच्या मागे जात राहिले. त्या दोघींपैकी एकीने तेंबुवाटेर वेळून तलवार काढली. आता विलंब योग्य नव्हे, असं वाटून मी जोराने ओरडले.

“हे म्हणजे दुसऱ्या वेळीही विदिशानंच मला वाचवले.” अशोक म्हणाला.

“भाडी विनंती आहे की, आपण असं म्हणू नये. बुद्धाच्या दयेनेच आपणाला वाचवलेय.” अशोकने मूकपणे आपले मस्तक हलवले. पुन्हा एकदा आपल्याला मारावला आलेल्या शिंयांकडे त्याने पाहिले, अन् तो

आपल्या तेंबूकडे चालू लागला. अंगरक्षक त्या शिंयांबरोबर आलेल्या पुरवांच्या शोधाला लागले. कोणीच दिसले नाही. पण डोंगराखाली दबा धरून बसलेल्या यशला झाडांमागे लपलेला एक माणूस दिसला. यशला पहाताच पाहून तो तडीत बुडी मारण्या साठी पळू लागताच त्याचा पाठलाग करून यशने त्याला पकडले.

पकडलेला माणूस व त्या दोन शिंया यांचे हात मागे वेळवून पकडून अंगरक्षक त्यांना घेवून अशोकसमोर आले. एवढ्यात शाक्यनायक व गावचे काही प्रमुखही तेथे आले. चौकशीत अग्रे समजले की नर्तकींनी वारपदावर्त काही मादक पदार्थ मिसळल्या मुळे नेहमी मावघ असणारे अशोकचे अनुचर, त्याने ओढूनही जावे झाले नाहीत. सर्व काही ऐकल्यावर विदिशाचा पिता म्हणाला, “यांचे रहस्य अचूक झालं आहे. हा अपराध कोणी घडवला हेच आता आपल्याला शोधायचं आहे.”

यश म्हणाला, “होय, हे जाणणं फार महत्वाचं आहे.”

क्रमशः

राकोलफची रास्त्र चिकित्सा

अवृट् निचक्य असणारा विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडकडे येना; पेट झडावळून भुलवून खाद्यावर टाकले अन् नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून तो स्थानाची वाट चालू लागला. त्याबरोबर पेटातला वेताळ बोल् लागला, “राजा, लोक या भयानक स्थानात दिवसा पायला सुद्धा भिंतात अन् तू तर या मध्यरात्री निर्धनपणे ह्ये वावरत आहेस. ऐक माझ. आपल्या राजपाड्यात ना अन् आसमात सोंग. का अगोचर धन्यापारेषु व्यापारात पडून आपल्या जिवाशी खेळत आहिर? कसला स्वार्स तुला यासाठी प्रेरणा देत असेल, असं मला तरो वाटत नाही; कारण तुझा ज्यावर अधिकार नाही, जिचा तुला अजमोग वेता येत नाही अशा कोणत्या संपत्तीचा तुला अभाव आहे? कसू दे तर खर? सर्व प्रकारची सुख पुढे हात जोडून भुर्मी आहेत. कुणाला मज्जा करण्यासाठी तू अग्रे बेसुमार वाट गुपरात

वेताळ कथा

आहेस आ लक्ष्या मदतस भक्ष्या करत
अह, लहज दुरा आपला स्वास साध्याच
कीरस्थान व न जोड, तुला कसरा आहे
ता आब करा काण शंकरा सा काणी एकाद
प्रतीक किवा सहाजी माणस असत तर तुला
साकत रहातला स्व प्ररण अशोधन स्वार्थ
माणसापुढ स्वार्थी पंतीस आंक सगुनी
मणुम जास्त राव दावज असती
तस पसत नव अर्ध असणार एक माणस
एका रिवाज्याच्या अनेकणावा कायदा असत
वाच्याच माणसा मेशावा इतला जव
मिधा जपत व गोष्टाला वसता आकाशक
आने होत केला तर वाचन व गोष्टांची पोरे
अनस्थान असत त्याच लढा वर असत
आपला स्वाध्यासा ते कायदा करतात
त्यांच्यावर विश्वास ठेवत म्हणजे आपल्याच

हाचारे पायावर कुन्हाड मळत घेण्यामागस
जिह अमेना अका होली माणसाचा मोह
एक कुसा थकवला दूर होत अस म्हणत
अनाहुने गोष्ट मागितला

विशील देश न राऊ तहण हात
तहागपराव त्याच आंब्या त्याला मोडत
जले आमाने त्याला वाढवते अमनच तो
मळवुडी अलव्यात पाव घि तण न अनेक
गती किर्ना भिकवले तरी यावरा डाक्यात
भरत तसत्यात नसि थला मळ म्हणत
याचा ममा वाराचा पैसवाला होला त्याची
दुखणा कुरुप व तिकुन वगळाने त्याने
मगपापूर्वी दिव दिवाह मेश तो तस रिता
ह नाच्या लखात राहाताम मितात
अश पदवी फार लक्षा होनी तितके लपक
नसाव म्हणत तो शेका रहिला त्याचा
बहिहाततवहून मिव त्याचा वहा करत
परत सगुनी तो आयडन अस कारण तो
अविशय चीत होला अप हा शब्दच त्याला
माहोत लहता मिवने मागिलेल काणतही
शादरपण काम करायला तो कुव्हाही तयार
असे

एकदा त्याच्या मित्रांनी एक पेज सावरी,
बावाणामत आड्या तेंगरावर एक भुजाड
किळी लाव, तिराच रावच नाशकत हात
लाकवे म्हणत होत की, तेष पुताच्यांच
वास्तव्य आढे हो कुर्ण चा किळ्यात ला
तो पुढ बघी परत परत नसे त्यापुढे तपे
रायसे धावस कणाच्यातला कलत पैतुपुत
मदने मधरावा नथे गोखर मण्डावत वधान
एकादी वस्तु आणायची होत हाच पैज
होती,

दूरही न पोचत मन्द व ज विनय
गोला अत अधारान, मयानक आचाराच्या
बोलाहलात वा किळीभर फिरत गोष्टला
गायला काहा लाकल यत ते वस्तु ला हाकत
पेयुत पाह लागला ती काण व नरा भक्ताचा
कवरी होत खण खणत तेंव घयुत त्यात
ब्राह्म घयुत मित्राला दाखवला

मिव भयेने वरध काणु भागल, थन
स्थानात काणच्याही मदत रुकत वणवहून
मार जागले पुण त्याने कणाचोही पवी ते
करना ते माळ्यावर अपन ठेवला रावता
गाढ झाले असताना अचानक कसल्याशा
अव जात व राहात दिव त्यात न वर
छयली लोनी निथे भला सवालय अ पारावा
मळ किर्ना दृष्टी दिगत होतो त्याच शरीर
ताकाच्या रंगाने तसे लस दाही व तुळ
चहरी असत तर या दोभारीचा
लाकडासतसे लहल हने मोद या विकृत
आकाराकडे पहात राहिल

चुल्या धीर्य वा साहसावर फार तौत
वाहल मला घरात आपला पादुप्य मारत
स्थान विलास त मना जन्त स्मृण करधान
तंला तंला दिसेत सा कुला वावसत गावा
मरा व ज अ पण तल कती धारली, तर
जिबुत आणतसे रिषेच क कुत न मरा म
पुन्हा वधान दिमणत नाहा गा ' ता
आकार व गोष्टाला

भोगा वन मला कमीच तात
काणत्याही परिस्थितीत पाहा मदत इमर
विचारन ' त आपला थोडक सहा करत
विलास '

माझ नाव राकालक आहे अ' चल्या

आला किनय विना शिक्काचा पण मावा
वाढत व अपा होत वर विठित्या ' त्या
आकारवाल्याने आपला परिचय दिला

मन्द पत काहे बोलणार इतक्यात वाहेर
कोचर आकला मकाळ होत असल्याचा तो
संकट गणन राकालक अजुन्य ज्ञान
दुस व दिवशी मध्यर वी स्मरण
क व वर व न कलक धक होला दोध
पुनर्दिवाच्या जामाड पडत व मन्दिगत
न जत खप व न गोपा मारत वसत
न वडगामुन मुला वधर्षा त म द
राकालकाला शेटे भाणे मकाळ होत्यापूर्वी
परत थई

अस काहा दिवस माल तवरा अमरी रावा
लढाव वाहेर व न द लक्षान लोकावर
त्याच्या पत्नीला नुप रहातला, एक दिवशी

कारण विचारल्यावर मन्दने तिना खरो गोष्ट मागून रावले.

“हं कधी पिशाच्याशी कोणाची मैत्री होऊ शकत नाही” केव्हातरी तसेच मकटाने सापराज, अशी सौती वाटचंय मला काहीतरी करून आपली मटक करून घ्या ‘राकोलकपात्र’ बायको वाकूळीतून म्हणाली.

मला कसला दाम द्यायचा विचार अमता तर त्यान पापुर्वीच तसे केल असेने गोष्ट आता इतकी पडे गेलीय की तुटका करून त्याच्या उयल करणही धाक्याच ठरू शकेल, माझा प्रयत्न आठवतुन तो माझा अवेतश करीन मन्द म्हणाला.

मन्द किती असमजस अल मूल आहे हे योद्ध्याच दिवसात राकोलकच्या छ्यानात

आले

एके दिवशी शोध वळिळले थोडत असतात। मन्द मुक्यानीलाच हजला राकोलक तराज हाथून उडूय झाला. आपल्या बुद्धिहीनतेबद्दल स्वतःचं तितका करत मन्द घरा परतला अंत ओपून येता, ओपूनच अन्क वेवसा होतू नागून ना जागा ह्यावर रागोर राकोलक धुशा असून त्याच्या ज्ञानात नोक्षण असवार अमन्याचे त्याना दिसले अर्कत प्रकाशान त्या तलवारीने रक्ताने थडही मन्दला दिसले ते पाहून भयाने मन्द वेशद्व वाता.

योद्ध्या वळान मन्दने होळी अघडले तेव्हा राकोलक तथेच हरात आभा अलनेया त्याच्या दिखली ती मन्दला म्हणाला ‘घाबेरु नकोस, तुला कसलाही धोका नाहीय तुला अजल नव्हता पण मला ती असायली गरज थोडली मीला माईयाबरीबरीचा वळिमान शेस्त हवा; म्हणून मी तुला मेध्याची वनवळय आनापासून तुला माझी मैत्री जास्त गाढ हार्जल बुद्ध्याबरावर वंछ घालवायला मला मजा वाटेल.”

फारच थोड्या वेळान मन्दने सवे विद्या शिकून घेतल्या त्याच्या असामान्य बुद्धीचं मर्याती आधुवये बगु लागत रागनाच्या तरवारान त्याला बुद्ध स्थान मिळाले आपल्या तव यान ज्ञानाच्या बंदनाचं कारण ते पिशाच्याच असल्याचं मन्दच्या बायकोने बरं बरं आठवले.

एका रात्री मन्द काहीसा विताग्रस्त दिसल्याने राकोलकने त्याचा कारण विचारले.

“मी लहान असतानाच माझं गगु झाल, माझी बायको कुरूप आहे तराही मला

आपडने ती पिने शरीरगोहन वग सगल धाणी आकर्षक आहे त्यासा अन्कय अस तिच रूप असत तर काय छान झाल असे मन्दन आपल्या विनेचं कारण मागितले.

“मी तुझ्या बायकांना मन्दर वनवु शकतो पण काही दिवस तुला थांबाव लागेल तुझ्या बायकांच्या वयस्वी शराराचा राग गोर असणारी मुच असणारी, मुदर चेहऱ्याची वाई पहायला हवा ‘राकोलक म्हणाला.

राकोलक काय म्हणतोय हे मन्दच्या लक्षात आले नाही पण त्याने तुरंतच चोके तलवले.

एका महिन्यानंतर राकोलकने मन्दला आपोतून आणले व म्हणले ‘अर एकदा आपल्या आपकीकडे पाहून ये’

मन्द अवळच्याच खोलीत जाउन बायकोकडे पाहू लागला त्याचा आपल्या होळ्यावर विश्वासच बसेना त्याची बायको एकाद्या अपमरहूनही मुदर दिसत होती.

दुसऱ्या दिवशी आपला वेहर अंतरधान पहोताच मन्दचा बायको धावखून होरात अलवली मन्दन लेल स गितले की राकोलकमुळेच तिला खोली रूप प्राप्त झालेय याच्यामुळे जापण मुदर झाली याचा वास्तानक तिला वाचनद बायकला हवा होना, परन्तु तिचा त्या दाणांच्या मैत्रीमुळे जीनी बगु रागनी तिला वाचन होणे की एका पिशाच्याची आज अमनेली मैत्री, एकाद्या दिवशी नवयाला एकाद्या मकटाने टाकल एकाद्या अन्ककारक मासोना नडेल.

तुक्तीच मन्दला एक गोष्ट कळली की,

आपल्या बायकांच्या गारावरच होके फुडेशानत्या एका खोच आहे तिचा खून करून कोणीतरी तिचे होके धरावेगळे केल होने तिचा गंधरा जनी माणमाल शोभत मन्दच्या गावात येण्याचीही शक्यता होना त्या रात्री मन्दन राकोलकला खरो गोष्ट सांग यचा अन्कय झाल.

‘दशाप्रमाणे कोण ला बर देण्याची राक्ती माझ्यात तार्गय मला साहीन आणेल त्या फल वाली सम त्रिष्टा अन्कय चिचिमा तुला मी बुद्धिमान कय नेल माहीन अन्क’ तुला बुद्धी वाढून घेऊन दुसऱ्या एका बुद्धिमानाची वळी टवली त्याचप्रमाणे तुझ्या बायकांच होके कापून त्या जार्ग दुसऱ्या एका मन्दर खोच होके वाचून राकल राकोलकने खरो गोष्ट सांगून टाकली.

"पाचाच अर्थ असा की, तूच त्या रूपवतीचा खून केलास" रागावून मन्द आरुढता

राकोलकचे बळका झोधाने नाने झाले नाही ओगटून घेतले. 'पूर्वजन्मा पाप कल्याणूळेच मी पिशाच बनला तरीही आत पुनः पाप कस करीन मी? मला कारण माहीत नाही, पण कोणीतरी त्या खोच मानक धाचांगळ केलेलेच होत मी कस त्याला ओगटाय केला'

'सत्य वेदान्त' बाला त्या मुंदरीचा नवर खुनी जोगीसाला ओढत ओढतचही लपता हथ धायाची राखतना याहे मज्जी आयकी त्याला दिसला तर का हाजराकडे मीच खनी अमन्याचा तक्षार करीच मम माझ काय होईल " असे म्हणून मन्द आपले डोक धरून

बगला आणि प्रगळे कापू लसला, त्याच्या भिन्नपणाला खरे हा तमन राकोलक म्हणाना, भिन्न नकोस मी तुझी मैत्री साहजकातरी तुझ्या रक्षणामातळ पुन्हा या थापत्या अग्ने लोकोक्त्या अग्रणीय करीत ही दिवशी मी तुझ्याबरोबर तका करीत त्याच दिवशी त्याच सत्त्वक तक्ष्या मस्तकाच्या अग्रे असेल तूज्या त्याच्या जागी जवळ मी झळ्या मस्तकाची अदम्यबल करीत, पुन कैद करायला येणार मीच त्याचच घनत जन्माने, वास्तव्य मी तुझ्या रूपान असला मी रागा त्यालाच शिक्षा करील, नवी काहीच वास होणार नाही कारण मी त्याच्या रूपान अस्तित्वात करीत आहे या राकोलकची यत्ने मंद घबर राखत राहिला

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच मन्दरा राकोलकाच कवरी एक पिशाचाने धाडली नाराबाहेर दूर एक घडोळी करून कवरी यात राहून राकोलक त्याच रात्री थापत्या बायकोचा बरोबर घेऊन मी दूर पळाले निवून गेला इतकी गांध सासन केलाच विक्रमराजाला म्हणाला, राजा, मन्दच्या एत आसपुकीच अर्थ काय राकोलकने दमदा त्याचा मदन केला त्यामळे मदन भवत ज्ञान निमरा येतोही या राकोलकास गेल्या मगला अगता, तर कु शान्तात निवून आयला त्याला गरजन काय होरी? त्याचा बायको तर एवमरासूनच त्याला राकोलकची मैत्री सोडून राखला मज्जन होनी पण तेव्हा यत्ने लिच पळत साहे मा शवर्मा तिच्या सावाणशवाचूनच मन्दने राकोलकपासून मुक्त का करून घेतला? पिशाचाशी आता आपल काहीही देण

वेण नाही त्याची आता काही करेज नाही यसे चाला वारन का? त्या राकोलका त्याला मदन केरी ज्यात त्याला आशीर्वादासून मीधोदाय वनेबल त्याच्याशीच अशी कुतघनची लागणूक मम्य आहे काय मीच पाणाच्या आणणीकीने मी जियस्त अदावरण नव्हे का मीच यत्ने च मुनर मीच अमन्या मी साहजिक मन्द च आप राहिल्या तर तुझ्या मलकाच लुई नव्हे होनाल,"

अवमराजी अतर देअ लागला "मन्द कुतघा होना यसे म्हणता देणार नाही त्याच्या आणणीकीमगे एक मच ठ काण्ण आहे मीमनत त्याला राकोलकची काहीन गरज नव्हती राकोलकलाच मदीचा गरज होनी त्याच्या मैवान स्वाय होता मैवाचा हात त्याने मिगवर्ष वळोच पड केला तव्हेत त्याला ब्रह्ममान माणगाझी कैरी करावोशी यातल्यामळे यान मदन न सागताच त्याला ब्रह्म दिनी आपल्या ब्रह्माच्या जागी दसया कुणाची बोली असल्याच मन्दना मारीत तव्हेत त्याल वायल होत की राकोलकने आपयाची ब्रह्ममानेचा वर दिला आहे त्यामळे आपल्या आयकोला मुन्दर वनेवण्याचा

बगही त्याने मोहितला पण राकोलकने जेव्हा खर आकल, तन्हा कुट खरा गांध त्याला समजला रूपवती बाईच्या नवऱ्यापामून जेव्हा राकोलकने त्याचा मुत्का करायच राखले अत त्यासाठी शस्त्र विकिभ्या प्रयसा करू म्हणून, तेव्हा त्याची खलना जागी हाली, त्याने त्याने लो माघरत आण घेतले छेडउयात गाडून आपली मुत्का केनी रूपवती ब्रह्म झाला अशेत तर नविछाय आप थावर वाय आपला येईन चाबी म कल्पना कर भक्त होना वेहाचा मुख्य धाग म्हणत वेहा येकपात्ररून माणस ओळखला जाता 'आपण मन्द बनतच रहाव दुसऱ्या कोणत्या तावान ओळखला जाऊ नये अशी त्याची इच्छा होनी दसया काणाच रूप धारण कल्यास पुढे आपले जीवन कस होईल प्राची कल्पना नसल्यान 'मन्द बनूनच रहावो त्याची इच्छा होनी म्हणूनच कवरी गाडून टाकून त्याने आपले अस्तित्व वाचवने यान मनी तरी कतघना दिसत मज्जी, अगतर भुनर देवतही राजाच मौन भर झाल्यामुळे वताळ पंगमल गावळ झाला आणि हाडावर जीवून असता,

[illegible]

गमनस्य चतुर्षु गतेषु सप्त वस्तुनः क्षोभः समासः ॥^{११} धात्रेण गोकुलाम्नी धीकृष्णान्वा जन्मनिवन् कृष्णान्वा त्रयं हाहो वन्द्या, कान्तिपिणा हा आ गम्यस्य धर्मीक अस्ते अस्मिन् नावपव आहार एव कृष्णान्वा परमात्मना फलान्ते श्रोत्रपुष्पा च। परमात्मन्वा तस्य कृते दुस्तरा एव तुल्यव च आत्मा गमनाय भिन्नतर भाग्यप्राप्त्य काले वी श्रुत्यक मन्त्रवाच्यं शरीरं हे नन्ते सारवच वसन्तः आ दृष्टव्यं आत्मा असत्ता सत्ता हा आत्मा स्रष्टाजन्त परमात्मना धीकृष्णा हा शेष, ही कृष्णा इमी गमनास्य आत्मदायागर्णं जन्म देव गम्यचक्षुरा अस्तेषु की भाग्यप्राप्तेकुल तस्य आत्मा हात्मा वाच्यवर्तीनः स्रष्टा गम्यवर्तीनः वरान्जितः अस्तेन स्यान्वास्ति सन्निविताम् पोहू गमनाम्, तत् काहीनम् ॥ अथान्ते तद्वाच्यं च प्रत्यन्तं कुरु मागसे

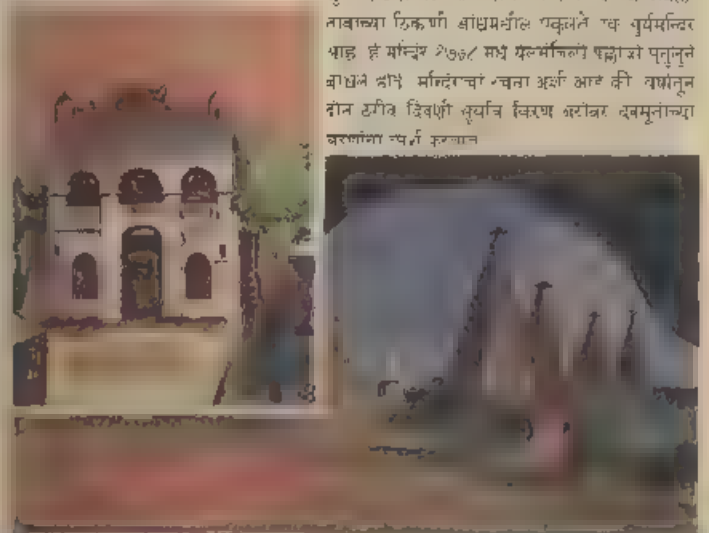
महोदय, आपसे मैंने कहा था कि आपका प्रश्न बहुत महत्वपूर्ण है। यदि हम इसे ठीक से समझें तो हमें यह पता चलेगा कि क्या हम इसे ठीक से कर सकते हैं।

विशारदपट्टणम् ते गोपालपुर

विशामपट्टम अक्षरकट्टे अथवा प्रवास
कलानयनकृपा ज्या मंडकं वरु होत रहातो तो
साक्षात्कार मंडल अथवा भास्वराच्या किताबो मंडपप्रति
एक होय तो मंडकं वरु ह किं मा पस केलावर
आपण गोपनीय नदरेच्या मुक्तांत ठाऊ धामपट्टम येते
पंचिता मंड मंदर यांत आठवे ' १७ वा मंडक वरु
वर्णन अवशय मंडक क्रिष्ट मंडक तोफा श्रीगणक कृपा
आहेत फेणल वास्तुमय किं गर सर्व भाग राज्या मंदर
मंडलेना धामपट्टममवा किताबो लंकामय प्रसन्नस्थल

भाँकाकाम्य विह्वला हा गपुनडाहारी भागवता सर्वात
 शुद्ध कवच जिह्वा याच तेजःप्राया अंशवद्दो
 तावाच्या टिकणी बांधप्रशील एकुलते एक गुप्यमिन्न
 भाद हे मांसेर २७७१ सध येसमिर्तो पक्षोरो पानुनने
 बांधने क्षीये विप्रदांचा चत्ता अर्धा भाद की यषानून
 दोन टगीये मिश्रीं सुवाय विरष अरोदर दममनोच्यो
 बरणांमा पयसि कृष्णा

अपने यापनो पदान् मणसे
 जोकावुल्ल या तावावा अर्थ थावे
 निव्य कामव, या नटवनी थलवावे ताव
 गवने विष्णुभावा ताच्चा मविरामुठे
 पलन विण्णजस कुम मणसे अमिवरुतावे
 गवा मण्णव वण्णारे अण्णय दशतीन
 एकमेव नवस्थान हाय कुम वा श्राविवल्ला
 दूसरो अक्कर होय

अस मातल तने की मल व्यक्तीच्या
अर्था या मातंगावा तलाव नवन
पुष्करिणीमा विविमातेन कया तर त्याच्या
कामने बनटान क्षीवकालमच्या अन्तर
कावार परन्तु त्याच्या पलाकडे माचकन
मन न पात्र अ स्थ व न रिसा य
पात्राच्यापाद ये अर्ह पन्तु त्याने मातलानेच

[illegible][illegible]

मिनाम्नाम ज्ञानं देशाः इति नैमित्तिका व पूर्व भाष्येति नैमित्तिकं ज्ञानं कर्मणः प्राप्त्यानां शक्तिरिति
जन्तुन इत्यन्तं करणाय इति नैमित्तिका व पूर्व भाष्येति नैमित्तिकं ज्ञानं कर्मणः प्राप्त्यानां शक्तिरिति
अथ। नैमित्तिका व शक्तिरिति नैमित्तिका व पूर्व भाष्येति नैमित्तिकं ज्ञानं कर्मणः प्राप्त्यानां शक्तिरिति

मानाका पुत्रवैत दलदासात् सत्यं गव मन्त्र इशामागो अन् श्री सङ्गा १ त्तु + पा.
 बुद्धि करुण ह शान भिक्षुग अग यान्तर त्याग प्रज्ञा असारं व्रजो थाय आया अपगच्छन

ਬੈਠਕ ਸਮੇਂ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

सौंदर्य, श्रुति वर जा तलउ शैतन सेनरा उ न
 राखेला शासनाक्षरा भूमिमा भूमिमा ननु पाज राजा
 जने गेव समुद्रा गेव खप शावत राज भूमिमात्र
 समुद्रा भूमि शैतनाक्षरा शासनाक्षरा एव गेव गेव
 आगिमात्र न जेव जेव जेव गेव गेव जेव जेव
 भूमिमात्र न जेव जेव जेव गेव गेव जेव जेव
 (जहाजी सेनरा) हा अस्तव समुद्रा करेते त्या रात्री
 लोक समुद्राची पूजा करताना आगिमात्रां पोरने चढीपुर्वी
 त्यांचे पुर्वज करत, त्यापुढी पोजेनतर बांधुव्या ल्हान
 नवरा गावोव्या एवने जिने ह्मने व जेव व समुद्राच्या
 पाषाण गहमा भोवता

कुडिनी आ येन पावन आन तहिल तयनाय ।
 तेन तेनाय मीने मने वाम कुडिनी मने नद र नद ।
 मीने मने शीतल तेनाय मीने नद शीतल ।
 मीने मने शीतल तेनाय मीने नद शीतल ।

चित्र काढून पाहूया :

शहासुंग

मानरी क्षण १४ ची भुनने

जगात कुडे?

१. जगात कुडे? (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
२. जगात कुडे? (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
३. जगात कुडे? (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४

विभक्तिकडे

१. विभक्तिकडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
२. विभक्तिकडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
३. विभक्तिकडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४

गोरीच काडे

१. गोरीच काडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
२. गोरीच काडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
३. गोरीच काडे (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४

गमतीच पडल

१. गमतीच पडल (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
२. गमतीच पडल (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४
३. गमतीच पडल (अ) १ (ब) २ (क) ३ (द) ४

१. गमतीच पडल

बोधनी, आपला अज्ञानवामाचा काळ मरु होत आहे या अवधीत आपल्याला फार मावघमितीन रक्षयला हव, आपण कण जायंत हे पाळू देता कामा नये, साय, मशालावामाच हे बर्थ आपण कोणचा रक्षान काढूया बर?" धर्मराजने श्रीगव्या बधुता विचारल

"पंचाल त्रेदी मन्व्य शूरमेन पटव्य, विशाण, नवराष्ट्र, मल्ल, माव्य, युगधर, कुन्ती, सुराष्ट्र, श्वता आंद देश खूप सपन्न आहेत, निक्षत्री पजा सुखा आहे, पीकपाणी वायाने येन आहे अत या देशाची सामाजिक व्यवस्थाही दृढ आहे शर्पेकी कोणत्याही देशात आपण अज्ञानवामाचा काळ घालवू शकू आपल्याला धर्मदेवाचा आधिपति आर्षण पनुग्रह आहे पंडित साक्षां शत्रा आहे की आपल्या अज्ञानवामाच फसलही घिघल बंधार नाही " अर्जुनने

आपला विचार व्यक्त करा "भैरव देवच र मय वि त प्रमद न श्वेत्तान बर्षणि आरभत न चिन्तके अह आपण एक पर्व दिवस राहता " अर्जुन होऊन आता शोच, मला जाणवते की मी म्मंकारावला तयाग भालान " धर्मराजने ताकी पाहतांना विचारल

अर्जुनने दु वे पात्र त न दिवायल "तादा, आपणही आपला आपण अ बर कणाच्या अज्ञानातून ताम कल न ही लक्ष्मी कणाच्यात मेवेत राहिला गातात मय आपण विराटराजाकडे नाकर कशी लक्ष्मी काव " या विकरातच मल्ल मने द स्वात प्रसन तान आहे

धर्म अज्ञानाला स बाह्यातून प्रण करीत माझ हात असल कळ य देशात वन या नावातच मी नावाच्य र जल म प्रवेश करान दून ब्रह्म राजा मय अतीत

सामंताने कुश ठेवीन, मला कोणी 'तू यापूर्वी काय करत होतास?' असं विचारत तर मी सांगेन की मी धर्मराजाच्या निकटवर्ती मित्रांपैकी असून त्याच्याचरोबरच रहात असं. 'तुलाच माझा अहंशूत स्थान विचारा, धर्मराजा, तू बोन विचारवंत काय काम करायला विचार करत नसतो' 'नवपात करून घेऊन आठे सो माझ नाव वहात असल विराट राजाला अर्धा पत्ताही लावला घालीन की आजतगायत तमला लावला नसताना त्यान लाकडाच्या मात-गोण्या शेत्या गजज वाहत आणताना मी आपल्या वे मातूरा राजाने तक्ष मी स्वतः कडे आकर्षण घेईन म्हणून माझमपूर्ण कामात रा मंडला वृषांग गारुडन रईन तोडलाय जन्माने मीच ताम विन मंडाल मी मंडू युद्धात

हरवीन आणि राजाच्या यशाला हानभार लाचार. अगोदर तुं कुठे काम करत होतास असं त्यान विचारलं, तर सांगेन की, 'मी धर्मराजाकडे गेलाम होनी माझी सुतला कायम रहावी म्हणून आवश्यक ती सर्व सवधोपाय वाळगान मी. माझ्या बाजून विभिनत रहाव आपण,'

अर्जुनाच्या अडचणीचा अपाय पूर्वीच टारलेला होता. भूतेशीने त्याला नपुनकावाका शाप दिलेला होता अगु इन्हाने गु नाप वेळून म्हणून सांगेन की, 'हा शाप अज्ञातवासाल अपायगी पडेल'

'माझ नाव असल वृहद्रथा हानाच्या सनगरापासून कोपरापर्यंत जामंड्य घालीन मी पुरुष की स्त्री, हे कोणी ओळखूही अकाला नाही त्या वधात मी विराटाच्या अन्त पुतलीन स्त्रियच मनोरजन करीन मला 'अगोदर काय करत होतो' असं विचारलं, तर सांगेन की मी द्रौपदीचा दासी होन अशुन खोन्ला,

'माझ नाव असेल दामगन्धी. विराटच्या घोवुधाचा प्रथि धाव अलेन मी अश्वोच्या अज्ञातवासा अपाय करीन ते काम वृत्तम माहीन आह मला 'पूर्वी धर्मराजाकडे भवच-आधकारी होला, असं मागेन मी,' नकलने म्हणले

'नवपात नाव धारण करून मी विराटाच्या गर्याचा राखणदार बनेन पूर्वीही मी तुमच्या आज्ञेप्रमाणे हे काम करत असं. म्हणून मला ते नव नव्हे, गार्यादौलावडल मला साहीन नाही असं काही नाहीच' म्हणव म्हणत,

द्रौपदी वाय करीन याजून धर्मराज मनोगान वु होनी तिले 'वाजपयंत इतरांकडून सेवा घेतलं होनी पैदा केला नव्हनी मी णव मुकमाग खी असत पनोच्या आधारेने आयुष्य घालवत रहाणगी पतिव्रता होनी

पण धर्मराजचो शंका दूर करत द्रौपदी आणत होअुन म्हणाली, 'माझ्यासाठी आपण चिन्ताग्रस्त को' सेगुछो वृत्ती, हो एक आदाणीप वृत्ती आहे चिन्ताशे इतर दामोपमणें वर्तणूक केली जात नाही मी तेव वृत्ती स्वीकारून अन्त पुराण्या स्त्रियाचो केशरजन करत जाईन विराटपली मुदळणा हिच्याजवळ 'हस्यपूर्वक राहू शकेन मी'

आपल बला व द्रौपदी यांच्या निर्णयामडे धर्मराज नतूड झाला त्याने धौम्य, नून न अन्य नांवराता दूपराकडे रहायला सांगितलं इन्हेमेत व अन्य मन्थाना रिकामे रथ घेऊन द्वारकेला जायला मुचवले सर्वांना सावधगिरीचो सुचना दिनी की, पांडवाबद्दल कोणी काही विचारले तर आम्हाला काही माहीन नाही असे सांगलं

धौम्यने पांडवांना रातावडे सेवेला गहाण्या लोकांचे कायकाय धर्म असलान स्थंची वर्तणूक कशी असावी इ । नीत समरावून सांगितले जेव्हा सर्व जण आपापल्या ठिकाणी निवाने तेव्हा पांडवही आपापल्या हत्यारामुह डैनवन सोडन जायला निघाले, बने, पर्वत, वधा इ शर करत त्यानी मल्ल दशान प्रवेश केला मल्ल वंश दशांग दंशाच्या भुतरंला, पांचालच्या

दक्षिणात्या व गुरसमल्ल दंशाच्या मध्यावर डोल

द्रौपदी म्हणाला 'तुज मत रगत वगै बरच आशेन अम वाटतय ली विराटनगर ड्युन वरत र राह म इहून गनर मका' इत आपण इथच धाव

क पाण्या म गरीन म अन जेक वी फरावच हे धर्मराजने ठरवत, चान जेवून न, द्रौपदीला भुवतून घेऊन वातयला गरीनने अशा प्रकार न विराटनगराच्या घराहोवर जोचले आला धर्मराजाने हत्यारखडल विचार केला तो पंडा नगा प्रवेश करीन अचित नक पर्जनाचे शार्दीक अगदीविराटन हान पाव्लान आठलायला ते एक आयथडा गरम होच त्यामुळे धर्मराजने गजूनाना अ पली हो वा भुराक्षत ठवला येताच, अस एकाद गुप्त स्थान

श्री गुरुला सायनास

अंगीगारें कोरा दिशान नंतर विस्मयी
नेह, त्याला एक संशोधन न त्या व्हा मध्येवर
असा फलफलका असा एक असाबुध दिशला
ना ग्राहणतया चला जार्गी काशी येत नही
काणें जात का द्यात वृक्षका अघोरा
बाणापा दिशत नात केवळ न्हा बुधका
दाद फलकास भाषी शब्द गपतून उलयत
अनुतास मरवत

रात्रिती अपन्ना मन्त्राच्या दारा
करवया ३ ना गोमार्क मेवरी आपली
मन्त्रा मन्त्राचारंगत मन्त्रा धर्मराज्या
शानत न इत गोमार्कावर वदला इत मन्त्रा
इत मन्त्रा इत मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा

प्रेत हाकून ठेवले,

अत्र वा छंदवताना काशी गुराख्याना
शाला पाहिल, वाडवती खाना मागितले की,
आठशे वर्ष वयाची आमची आई मृत्यु
५ वर्षा आसतया वसाव्ये अचरित्य
अनुसार आम्ही तिचे पुत झाडावर मल्लय

नंतर विराट नगरात जाताना एका मार्गा
पावून धर्मराजने दुर्गेचे स्मरण करून प्रार्थना
केली, "मान, आम्ही तुला शरण आला
आहोत; आमचे रक्षण कर, आमची कळुर्क
पु"

दुर्गदेवा आपल्या दिव्य रूपात पुढर
दाखन म्हणाली, "निकट भविष्यान तुम्ही
युद्ध जिकाल तुमचे कल्याण हाईल"
आंधिकादि दान देवा अन्धधनि पावली नंतर
धर्मराजने नदीत स्नान केले हात जोडून
धर्मदेवाचा प्रार्थना केली, "आपण यक्ष बनून
मला वर दयावा आ वायदा केला हाता
त्यानुसार आता वर मागत आहे,

तत्क्षण फार विचित्र घटना घडली
धर्मराज भगवं बसे धातुलला दिशू लागला
त्याच्या हाती कमळहूर्त नाता, तो यति दिशू
लागला इतर पळ्यागारी आपल्यासाठी योग्य
अशी वस्तू मिळाली सर्वांग योग्य अशी गायत्री
फलकाली मन्त्रियात ज्या ज्या तुलीत रहा जे
हान्ने होत त्या त्या तुलीला योग्य पेशाव
धारण केले

धर्मराजने फार आपल्या अपरध्यान
बाधून येतवे, आणि तो विराटच्या दरबारात
गला, ना जरी प्रतिवेशत असला, तरी
त्याच्या मुखावाचे वज्र पाहून विराटराज
हतप्रभ झाला राजाला वाटले की, याच्या-

विराट याचा परिचारक असला, तर तो
कादा बक्षधर्मी राजा वाटला असला

विराटच्या नतळें राजून धर्मराज
म्हणाय "राजा, माझे सर्वभूत माहासं
जातया काहीकाली ११४ या उरव ४ न
म्हाची माझी इच्छा आहे मी वैधावृद्ध
गोत्राचा असून तुला क्व भाहे पुत मी
धर्मराज कदी होतो आणि मर्या आमापैकी
एक बाहे मी तुलात त्यांचा हातूत हा जो
वरीत ६५५ माझ्याकडून ५५५ घेतून मला
मर्या मर्या अह की मर्या मर्या मर्या मर्या
मर्या मर्या मर्या मर्या मर्या मर्या

विराट म्हणाला, "माझा परिचारीकी
तुम्हाला कथा तुम्हाला काही काळ केले तर मी
माझ्यात त्याचा विश्वास करून बक्षधर्मी
काशी घून माझ्याचा याचना केले, ना मला
माझे मी त्यांना न देई" सर्वजण माझ्याशी
जस सांगताना, तसत त्यांना बुद्ध्याशीत

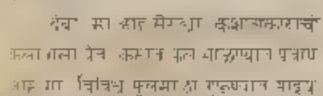
याचा
कादा बक्षधर्मी राजा वाटला असला
राजावर नात त्याचा नात त्याचा नात
नात त्याचा नात त्याचा नात त्याचा नात
नात त्याचा नात त्याचा नात त्याचा नात
नात त्याचा नात त्याचा नात त्याचा नात
नात त्याचा नात त्याचा नात त्याचा नात

तत्क्षण फार विचित्र घटना घडली
धर्मराज भगवं बसे धातुलला दिशू लागला

त्याच्या हाती कमळहूर्त नाता, तो यति दिशू
लागला इतर पळ्यागारी आपल्यासाठी योग्य
अशी वस्तू मिळाली सर्वांग योग्य अशी गायत्री
फलकाली मन्त्रियात ज्या ज्या तुलीत रहा जे
हान्ने होत त्या त्या तुलीला योग्य पेशाव
धारण केले

धर्मराजने फार आपल्या अपरध्यान
बाधून येतवे, आणि तो विराटच्या दरबारात
गला, ना जरी प्रतिवेशत असला, तरी
त्याच्या मुखावाचे वज्र पाहून विराटराज
हतप्रभ झाला राजाला वाटले की, याच्या-

निज ३ आश्विन १९८१ राणी मदनोत्त
तला जाकुनीच मूल धनं. श्यामसर
राफुसक यमान ३ मीत राजा निजकट आला
श्याम राई लाल रानी वस्त्र लाल हा ती
संग दुखी रात्र धनं ११ रागा ३३ जीव
महाला राजा राई रात्र वस्त्रपडा मृत
कन ११ श्यामरात्र राई वस्त्र विवरय्या

नकुल समत यस्तु विंगटगजला मंतल
न मन्थ न मन्थानां, अथ नीयकमानी
मायन्थ नृक्षान आसीद मन्थ आगन्था

प्राचिन प्राकृत अक्षर प्रमाण विगतमज्ञानम्
राष्ट्र भाग्यं न त्याज्या शङ्खानाम् मरु इत्यादि

‘चान्दोबा’ च्या बातम्या

भारतीय बालकांकडून

वर्तमानात काही चित्रे १०६

या पत्रिकावरून संपादन केलेले असे चित्रे 'मान' व 'सत्य' यांच्या वितरणामार्फत देशाच्या शालेय विद्यार्थ्यांकरिता छपाई करून देण्यात येईल. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता.

भारतीय चित्रकला सागणी

सध्याच्या भारतात चित्रकला अत्यंत विकसित झाली आहे. यातूनच आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता.

शालेय विद्यार्थ्यांक देण्यात येणारे चित्रे आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता.

भुस-धुवाकर पांचगामी पहिली बहिना

भुस-धुवाकर पांचगामी पहिली बहिना यांनी आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता. यासाठी आपण आपल्या शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयात आपल्या शिक्षकांच्या माध्यमातून या चित्रांचा वितरण करू शकता.

चान्दोबा
पुरुषणी
१०६

भाषण्या देशाची
सौन्दर्यमंथने

भागवत मेळा

वर्तमानात काही चित्रे १०६

वर्तमानात काही चित्रे १०६

वर्तमानात काही चित्रे १०६

वर्तमानात काही चित्रे १०६

वर्तमानात काही चित्रे १०६

महाकंजुष

एका गावान रविचन्द्र नात्राचा एक श्यामपुत्र
माणूस राहत असे सरताना त्याने आपली
हस्त एवरी व गिरी या अधव्या दोन मुलांना
मोर्ली मारवरी वाटून दिली.

काहीदा ने कर्ता नृमत्त वसुन् खाई
 तरोदा कोना फंगवा पडला नमता, इतकी
 जमाप संघर्षी लानी हरी मजेत राहू लागला
 वैभवसूर्य अ पृथ्वी घातवू लागला मनात
 येईल ने करत असे तो, त्याचा स्वतः न, माझी
 प्रहसन होना, वाम दागी होने इतक्या
 त्याच्या घरी कमला ना कमल नलगा होई
 सर्वजण त्यां मरुत त्याची स्तुती करत
 त्याला 'मोठा माणूस' मानत तरी जसेल
 निजवे स्वीकारा मदतही करी किंबहुना
 रुपाला मनु करण्यामाझे तो काणवे शोभी
 सी गोंवकरा त्याच्या दाढ्यामांडल आपसात
 मोरत असत

घान्ति गिरां भाव एवम् लहानक्षत्र कोलाह

राधिका आर्यलाल

धरात राहा. याची बायका कल्पना तिचे विचार नवऱ्याशी मिळत नव्हतेच असत त्यामुळे त्यांचे दिवस मुबल्लेचेच होते. त्याचे घर नेहमी स्वच्छ, नूट नुटेके असे धरात फार किमती सामानही नसे ते चांगले कपडेच वापरत, पण ते मूढक, 'भमकदा' नसत. शिंदीही इतरांना मदेन करत असे पण ते वरपणपूर्वी त्यांना कराच नाहीत असवे असो ज्ञान समज करायची, त्यांना तो पंडित विचारी अथ समताथाक्याच सुद्धे मिळतही तरच वाचन्याक. ते मदेत करी, मारे माव न्याल 'महाकजुष' म्हण

तेथून थोड्या अंतरावर आपली एका
शाखात अचलपती नामक एक साणूस होवा
तां त्याच कट्टर अर्धा सामान्य असेच होतं
त्याच्या मुलाचे नाव फरीद व मुलीचे नाव
जया होतं जेव्हा उपवर झालो अचलपती
निच्या विवाहासाठी पैसा जेडत होता

गच्छेत् प्रवक्ष्यामि त्याचा प्रजापति भुवनेश्वर
 प्रवक्ष्यामि निषधप्रार्थनां त्यक्त्वा गच्छेत् । न
 अंगीर्षते मृत्युमण्डला । वांछीं वाच्यं मुखेनान
 वदन्तु मम । अ । गुण विज्ञानां देवस्या आहृतं
 पण्डितं वागवचं रहस्यं मेव । अ । अग्रे कर्तव्यं
 मन्यवाच्यं तदेव । नर मना गे खाम प्राप्ते
 पितृराते पितृवा अस्मिन् पर्यंत न प्रपन्न
 पुत्राख्या हवारी कर । आने आदेव, मीला
 हा वक्ष्यामी मृत्यु आहे । प्राणि गे मृत्युक्षित
 मृत्युमण्डला मंगलं शुभवाचं निवृत्तं गच्छ ।

नचलपत्ताने धोविय मूल मरुते ब्रह्मचर्येन
 दास्येन स्वर्गलया पितृनत्रती प्रसंगेन सार्द्धेन
 मेवली, ५१ ही मरुती व अको नचल वीनया
 नाही

[illegible]

अर्थात् पादू नारायण आदेशों का पालन
आश्चर्य वाचक नवयानों के साथ कभी
आसीमाबाद के नौ मारिगाने न होते थे किंतु
इनकी ही हेली फिला का एक पक्ष नष्ट
विश्वाला नौ देवीआशी नवयानी स्वतंत्र
आज भी हेली जीवित वाचन पर मर

हणार्नी 'माझ्या पुस्तकातून मी हेच
माहितलीं वंश वृक्षांवर शबावतात ते
ही शिष्टक शाप आणण अंगीची नपय्यां तज्ज
बालपुत्रां वतीं'

[illegible]

पुनः प्रारम्भः भवति विना पञ्चा
ज्ञानं यथा नाना नाना नाना
पुनः प्रारम्भः भवति विना पञ्चा
ज्ञानं यथा नाना नाना नाना

आपनी अंगठी मागितली. दागिन्यांच्या पेटीत त्याने पाहिले तेव्हा त्याला अंगठी सापडेना! धावतून जाऊन त्याने बायकोला विचारले, तेव्हा तिने खरी गोष्ट सांगितली.

आपली पगडी अतुल्यव्यामरखे, डोकेंच मुडवल्यासारखे वाटले अचलपतीला! आपण अगोदरच बायकोला अंगठीबद्दल का खोलवो नाही, असे त्याला वाटले. आता का स्थितीत काय करावे! जे घडले, ते सारे त्याने धनवानला सांगितले व आता पुढे काय करावे, याबद्दल त्याचाच गप्पा मागितला.

थोडा वेळ विचार करून धनवान म्हणाला, "तुझ्या प्रामाणिकपणाबद्दल थोडाही अंशय नाहीय मला. पण पिढवान पिढ्यांची वारसा हक्काची वस्तु सोडून द्यावी - असाही अर्थ नाही त्याचा! आता ती अंगठी

मला परत मिळेल, असा काही अपाय शोणून काढ. मी यासाठी तुला दोन आठवड्यांची मुदत देतो."

"तुम्ही म्हणतय ते खरेच आहे. तुमच्या भावनांची कदर आहे मला. तशी अंगठी आपखां कुठे आहे, जने काही पाहीत आहे का तुम्हाला? सोंगार गाठून तशीच एक बनवून घेता येईल." अचलपतीने सूचवले. धनवान हसत म्हणाला, "अंगठीची किंमत माहीत आहे! दोन हजाराने आहे ती! तशी बनवणे तुझ्या हातची गोष्ट नव्हे."

पूर्वीच्या तमासाठी साठवलेले पाच हजार रुपये अचलपतीजबळ होतेच. आता या अंगठीसाठी त्यातले दोन हजार जाणार. म्हणजे तेवढे आपल्याला कमी पडणार झालेला! पण आता आपली लाज राखायचा प्रश्न होता! आपल्या नावाना वट्टा लागू नसे यासाठी तसती अंगठी बनवणे भागच होते, तो धनवानला पुन्हा-पुन्हा म्हणाला की, "अगदी तसतीच अंगठी पहायला मिळाल्या, तर काम होऊ शकेल."

जरा थांबून धनवान म्हणाला, "माझ्या आरोग्याच्या हातात-एकाच प्रकारच्या चार जेमत्या असत. त्यांनी आपल्या गोन-गुनाना त्यातल्या दोन-दोन देऊन टाकल्या-माझ्या बडलांनाही दोन मुलगे, त्यांनी एक मला दिली अन् दुसरी माझ्या भावाला. माझ्या व्यापारासाठी मलबद्दीपात लिघून गेला. त्याचा पत्ता काढणे अशक्य आहे. आता प्रश्न माझ्या काकांचा. त्यांचा मुल्य होऊनही संप काळ नोदताप. त्यांचे मुलगे हरी अन् गिरी दोघं अकाच गावान रहातात. तुला जे वर्जन

हवेय, ते त्यांच्याकडून मिळू शकेल. हरी तनभूर अन् गिरी कनूष आहे, असे ऐकलेय मी." त्याने अचलपतीला दोन भावांची माहिती दिली.

आपला मुलगा प्रदीप याला सर्व काही स्पष्ट सांगून अचलपती म्हणाला, "हे बघ, आता काहीही करून त्या अंगठीच्या जांघीची अंगठी मिळव. आपल्या कुटुंब्याच्या मानाचा अन् प्रतिष्ठेचा प्रश्न आहे हा."

पित्याच्या आज्ञेने प्रदीप ताबडतोब हरी-गिरीच्या गावी गेला. प्रथम तो हरीला भेटून म्हणाला, "मला आपली मदत हवीय. माझी हकीकत ऐकून घ्या." हरीकडे त्यावेळी कतलासा जलसा चालू होता. हो व्यस्त असल्यामुळे म्हणाला, "तुजी गोष्ट ऐकण्याबद्दल वेळ नाहीय मला. तुला काय हवेय तेवढेच माग. आपल्याकडून शक्य ती मदत करीन मी."

"मला तुमच्या अंगठीची नकल हवीय." प्रदीप म्हणाला.

आपण फार संतुलने जाडोत असे सांगून हरी म्हणाला, "तो अंगठी असा माझ्या देवघरात आहे. तिची नकल करून घेणं आता शक्य नाही मला. जवळच्याच मल्लीत साळा भाऊ गिरी रहातोय. पण तो महाकनूष आहे. अंगठीची नकल करवायला एक पैसाही खर्च नाही करणार तो. मी तुला दहा रुपये देतो, की नकल बनवायला अन् इतर आवश्यक संचालना ही रक्कम पुरेशी होईल." प्रदीप काही बोलणार होता, पण पुढे काही ऐकायला तयार न होता, त्याच्या हजेरात पहा एतये नगरदारांनी कोवून हरी निघून गेला. तिचे अपरिचित बसलेल्यांनी हरीच्या दारोपणाची गाहवा केली. खरे तर आपली स्तुती केली गावी. यामादी मुद्दामच वरीने सर्वांसमक्ष हे पैसे दिले. गिरीची बदनामी व्हावी, हा अर्थही होताच.

ते दहा रुपये घेताना प्रदीपला लाज वाटली. पण तो काही करू शकला नाही. मुकटवागे पैसो तिसराज घालून तो बाहेर पडला. आता पुढे काय करावे याबद्दल तो विचारात पडला. 'कंजूष' म्हणून प्रसिद्ध असणाऱ्या गिरीकरे जागेसे वाटत नव्हते त्यांना. पण आता नाइलाजच होता. अंगठोचा नमुना मिळवणे अत्यंत आवश्यक होते.

घरी आलेल्या प्रदीपने गिरीने नीट स्वागत केले. त्याच्याशी गोड बोलून, छानसे सरबतही दिले. प्रदीपची अवस्था त्याने नीट समजून घेतली. काही क्षणही विचारले.

नंतर तो प्रदीपला म्हणाला, "तुझे काम मोठे नावुक आहे. फार सावधगिरीने बागाव लागेल. हो माझ्या हातातली अंगठी परंपरेन

खालत आलेली आमच्या कुटुंबाची निशाणी आहे. माझ्या दृष्टीने अमूल्य आहे ती. तेंका मी हो तुला देऊ शकत नाही. अंगठी बरोबर अशी अंगठी बनवण्याची हातोटी वज्रपूरीच्या रत्नगुप्तलाच माध्य आहे. आता तो मोठा करोडपती बनलाय. इतकी लहान-महान कामे करायला तो आता तयार नाही होणार. तरीही त्याला रागजाबूत, खूप करून हे काम करायला लावण्यासाठी मी तुम्याबरोबर वज्रपूरीला येतो. तिथे तक्तीच कडाला, बागांनी सरी अंगठोच बनवूया आपण."

"पण महाराज, माझ्याजवळ आता इतके पैसे नाहीत. मला आपल्या बायी जाडून पैस आपणायला हवेत." प्रदीप म्हणाला.

गिरी त्याचे उत्तर ऐकून जरा थांबून म्हणाला, "अरे पण, मुनीच्या लग्नासाठी जमवलेल्या धनातूनच हे पैसे तुझे डडील देणार न? या अंगठीमुळे आता लग्नच मोडायची वेळ आली, तर सरळ्यावर बोळा फिरेल, तर पार पाडायसाठी आता त्यांना कर्ज घ्यावे लागेल. तें मी देतो न. कसूल वाहे तुला?"

गिरीच्या सल्लेपणाचे प्रदीपला आश्चर्य वाटले. लोकानी आणि प्रत्यक्ष भावानेही त्याच्यावर 'कंजूष' प्रणाचा शिक्का का मारला हे त्याला कळेल. तंवर दोषे मिळून वज्रपूरीला गेले. प्रवासात पन्नास रुपये खर्च झाले. वज्रपूरीत खानाचळ चालवणाऱ्या एका म्हातऱ्या आजीकडे त्यांनी मुकाम ठेवला. सारा खर्च गिरीनेच केला. दोनच दिवसात आपल्या अंगठीसारखी अंगठी रत्नगुप्तकडून बनवून घेण्यात गिरी सफन झाला. अन् त्याबरोबरच रत्नगुप्तशी घामाघास करून

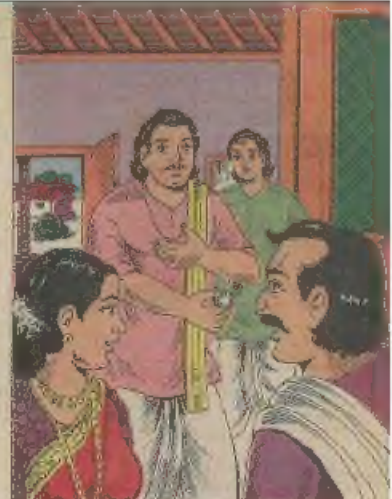
एकरो पन्नास रुपये किंमतही त्याने कमी करवली.

वज्रपूरीचा हा व्यवहार पुरा करून गिरी व प्रदीप व्याहारांच्या गावी पोचले. तिथे गिरी अचलपतीच्या व्याहारा म्हाणाला, "आहीबुवा, विहीणवई नकार देत असूनही अचलपतीच्या बायकोन आम्हा करून त्यांच्या हातात अंगठी घातली. पण ती अंगठी आपली नाही, हे त्यांना माहीत नव्हत. त्यावर दुसऱ्या कुणाचे नावही आहे. अक्षर फार लहान असल्याने तो स्वच्छ दिसत नाहीत. बहिनीच्या चुकीवरून अचलपतींना फार वाढत वाटलं. त्यांनी तसनीच दुसरी बनवून विहीण वईचे नावही घातलंय पहा यावर. गैरसमज करून न घेता ती देवत हो घ्या ना."

अचलपतींना आही गिरीच्या बोलण्यावर खूश झाला. त्याने अंगठी घेवून बायकोकडून जुनी अंगठी परत आणून त्याला देत म्हटले, "अचलपती सारकी मोठ्या मनाची माणसं कधीतच वाढतवात. त्यांना सांभा, की आन्ही सर्वजण त्यांच्या वा पर्तणकीवर फार खूश आशेत."

गिरी अन् प्रदीप आता अचलपतींच्या गावी गेले. जे घडले, ते सर्व प्रदीपने पित्याला सांगितले. अन् त्याच्या हातावर अंगठी ठेवली.

गिरीचे दोन्ही हात प्रेमात हातल घेत अचलपती म्हणाला, "आपण हे काम मोठ्या कुशलतेन हाताळलंत. कुणाचही मन न दुखवता, आमची अडू राखून आपली व्यवहारकुशलता जखवलीत, योग्य वेळी कर्ज देवून आम्हांला मन्त वेलीत. आपलं कर्ज मी सल्लाज फेटीन, अन् तरीही कन्मभर

आपला ऋणीच राहीन, आपली कृतज्ञता कशी व्यक्त करू हेच समजत नाहीय मला. बोलताना त्याच्या डोळ्यात पाणी आले.

आपले हात हळूचमणणे सोडवून घेत गिरी म्हणाला, "प्रत्येकाचे कर्तव्यच असलं, की तुरायांना खूप मन्त करावी. येवक्येच माझ्याकडलं भरपूर आहे. माझ्या कर्जाबाबत चिन्ता करू नका. जमेळ तेंका फेडा ते; अन् न जमयें तरी काही हरकत नाही. स्वतःला कर्जदार समजून दुःखी होऊ नका."

आता प्रदीप आश्चर्याने म्हणाला, "प्रवाची म्हणणं तर असे आहे की, आपण महाकंजूष आहात. आपल्या भावाइतकीच सपत्ती आपणानेचळही आहे. ते मोठ्या पादमाटाने रहातात; अन् आपण आपण तर साधेपणाने रहाता. सरबवन्ताला आपण मन्त करता.

त्याच्यासाठी आपण त्रामही सोसता. त्याच्यासाठी लागेल तो खर्चही करता. तराही आपल्या दलीपणाच कौतुक केल जात राही; कोणी मान राही देत आपल्याला मला तर घाबं कारण समजत नाहीय."

गिरी हसत म्हणाला: "बेटा, मदत मागणाऱ्या प्रत्येकाला, काही चौकशी न करता, खरं कारण न जाणता मदत केली, तर मदत करणाराला 'कण' म्हणून त्याची प्रवांसा केली जाते. पण जसल्या खाश्यांमुळे शिवज्ञांची संख्या वाढते; बाश्चिवाय त्यानून काही प्रचोदन साधतं जात नाही. दुसऱ्याची गरज जाणायी अन् नंतरच मदत करावी - यात खरा आनंद आहे. असा आनंद आपलं नाव अन् प्रसिद्धी मिळण्याच्या मागे धाकत नाही; तिकडे लक्षच देत नाही. दान दिले, तरी ते 'सत्ताची दान' असावं. असं वाटतं मला. तीच गोष्ट कर्तव्य दृष्ट्यादावतही. आता राहिल माझं जीवन'. माझ या पितृदान मला जी संपत्ती दिलीय, ती आपल्या मुलांच्या हाती देतं माझं कर्तव्य आहे. ती स्वता कळू फलन, त्यानून इतरांना मदत करतो. जसकलेलं धन अपूर्ण पडलं, तर पित्याच्या घनानून वेवढे घेऊन मदत करतो.

इतरांनी घेतलं कर्ज परत केलं, तर थोकेच. पण न केजं, तर वाटकसर करून तेवढं धन वाचवून मुळ घनात भर घालतो. आजपर्यंत दिलेल्या पैशातून बरचसं धन मला परत मिळालेलं नाहीय. त्यामुळे मला ती रक्कम भरावी लागली. भरतोय, साधेपणानं रहाण्याचं हेच कारण आहे. यामुळेच लोक मला कंजूस म्हणतात."

अचलवतीने निरोप पाठवून विरोळा गावी पोचवण्यासाठी ब्रैल भाडी गागवली, वेलगादीतून जयला नकार देत, "स्वतःच्या प्रवासाचा खर्च मी तुमच्यावर टाकणार नाही. काही दिवस मला बजून काटकसर करायची असल्यानं पर्याय गावी जाई." असे म्हणून गिरीने त्याचा निरोप घेतला.

गिरी स्वतः मुळीच कंजूस नवून, जुलट त्याचाकडून मदत मिळवण्याचं कंजूस आहेत असे प्रदीपच्या लक्षात आले. त्याने आता तोंडूनमापून स्वतःचा खर्च चालवण्याची सवय लावून घेतली. वर्ष पूर्ण होता-होता गिरीचे कर्ज वेडण्यात त्यानेही पिरवाला हाउभर लावता. एक बांगला मृण अंगी बाणवण्यात प्रदीपला गिरीमुळे मदतच झाली.

अ - धर्मशाळा

पुढता रंगारुचे सर्व प्रमुख एकत्र आले व त्यांनी ठरवले की, प्रवाशांच्या सोयीसाठी, गावापासून दूर असणाऱ्या मुख्य सडकेच्या कडेला एक धर्मशाळा बांधायची. स्वयंपाक करण्यासाठी एका म्हातारीची नियुक्ती करावी अन् हिशोब सभाळण्यासाठी एक कारकून ठेवावा. इतर फिरकोळ कामांसाठी एक निराळी नोकरीही असावा. मंदिराच्या मूर्तीक जमिनीतून येणाऱ्या गुलपन्नातून धर्मशाळा चालवण्यात यावी, अशा प्रकारे धर्मशाळा चालवण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्थाही त्यांनी केली.

काही काळपर्यंत धर्मशाळेचं काम व्यवस्थित चालले. गावापासून दूर असणाऱ्या त्या धर्मशाळेत प्रवासी व गावकऱे येतून रहात. गावचा कोणी तेथे जातही नसे. सामान्यतः प्रवासी जेवण करून रात्री तिथेच सुकाम करत व सकाळी गुरून निघून जात, जे लहान-मोठे

पैसेवाले प्रवासी येत, ते धर्मशाळेच्या दोन्ही नेकरांना काही चिरी-मिरी देत असत.

आता या तिघांना हळूहळू असे पैसे येण्याची स्वयंच लागली. ते आता सर्वांकडूनच पैसे वसूल करू लागले. न देशारांना धर्मशाळेत प्रवेश च करू देत नसत. प्रवाशाने आत पावून ठेवताच नोंकर. आपली खडणी घेऊन करी. पैसे हाती आल्यावरच तो त्याला सोपवतो. गावा राखी. धर्मशाळा आता हॉटेल बनली होती. पण गातच्या लोकांना हे रुग्ण कळू नये, याबाबत तिघेही जोपासक असत.

अशी बरबड चालू असतानाच, एकदा आर्यांपुरला जाता जाता एक पक्क अश्वार बाव्यामुळे रंगारुच्या धर्मशाळेत आश्रयाना आला. पण त्याच्याजवळ पैसे नसल्यामुळे त्याला धर्मशाळेत येऊ दिले गेले नाही.

तो विवारा अुपाशांच एका हाडाबाली ओपता आणि दुसऱ्या देवकी आर्यांपुरला

पोचता. तेथे त्याने आपला कटू अनुभव आपल्या पितांना सांगितला.

हा अनुभव ऐकणारांच्यात रामावतारही एक होता. धर्मशास्त्राच्या नोकरीचा चांगला धडा शिकवायचा निश्चय त्याने केला. एका नोकराला बरोबर घेऊन रात्रीच्या वेळी तो रमापुरला पोचला. जेवणाची वेळ होती ती. तो आपल्या नोकराला म्हणाला, "अरे, शेताने जाभूत साग, की रंगापुरच्या रामाच्या मेहुणा धर्मशास्त्र अंतरला आहे." नोकराला पाठवून तो स्वतः धर्मशास्त्र पोचला. तेथे पोचल्याबरोबर तिघेही नोकर मंगू घाने पैमे मागितले. तो म्हणाला, "पैसे छऱा, म्हणजे तुमच्या रमाबाबीही व्यवस्था करतो."

रामावतारचे बाहेरी असेम्याचे नारक करून म्हटले, "हो, मी एकदाच आलेय." वन त्याने धर्मशास्त्र प्रवेश केला.

जेवणभरात आजीबाई पाने वाडत होत्या.

रामावतारला ती म्हणाली, "पैसे छऱा, म्हणजे तुम्हालाही जेवायला वाडते मी."

"मला काहीही चालतं. कोणत्याही पदार्थाचे पथ्य करीत नाहीय मला." असे म्हणून तो परतून एका वाहलेल्या पात्रासमोर बसला.

"हे पहा, तुमचे पान नाहीय ते!" म्हणतारी ओरडली. पण आपल्याला काही ऐकू येत नसल्याचे नाटक रामावतारने चालूच ठेवले.

"बसू देत आजीबाई; बाहेरा आहे विचार तो, आणजी एक पान वाढा त्या कोपऱ्यात म्हणजे झालं." तिथे जेवायला आलेला एक प्रवासी म्हणाला. तिथे हजर असणारे इतर प्रवासीही मुसकटाने म्हणाले, "जेवणावरून कुणाला बुढवण, हे महापाप आहे." नाइलाजाने महातारीला त्याला जेवण वाडायचेच लागते.

रामावतार पोटभर जेवला अन् कारकुनाला

पहाताच म्हणाला, "माझ्यासाठी अथरुण धात."

ओरले ओरडून तो म्हणाला, "पैमे छऱावे लागतील."

रामावतार तरीही बहिचाने मोश करत म्हणाला, "चांगला मधू कापलाचा बिछाना घाल."

कारकून बाहेर येऊन नोकराला म्हणाला, "अरे मंगू, त्या बाहेरच्याला बाहेर काढ बरं! त्याला वाटतंय की धर्मशास्त्र त्याच्या बापाचीच आहे."

नोकर व कारकून तेथे पोचले. त्यांना दिसले की रामावतार वृष पाच कुणाच्या अंधःकारावर झोपलेला आहे. अन् घोरत राहून गाढ झोपल्याचे नाटक करत आहे.

मंगूने त्याला हलवून हलवून उठवले. रामावतारने झोळे भुधडून 'काय झालं?' असे विचारले. कारकुनाने ओरडून सांगितले, "चल, चालू लाग इयू!"

"हा बिछाना चांगला मधू आहे. याच्यावरून झोपतो मी." रामावतार म्हणाला. कारकून नोकराला ओरडून म्हणाला, "अरे लागले, धर्मशास्त्र त्याच्या देखरेखीसाठी पहातोय काय? याला बाहेर ओढ." नोकर

त्याला ओढायच्या प्रयत्नाला लागला.

इतक्यात रात्रची चार दमूळ माणसे तेथे येऊन पोचली. ते म्हणाले, "राजेनाहेबाबे मेहुणे इथे आल्याची खबर आहे. कुठे वाहेत ते?"

रामावतार त्यांना म्हणाला, "राजाच्या मेहुणाचा विषय छऱा मोडून, मी पैमे न दिव्यातं ही माणसं अशा अर्थी रात्री मला बाहेर काढत आहेत." अन् घबरेले मारे त्याने त्या गावप्रमुखांना सांगितले.

सारी हाकित ऐवून ती माणसे तर आश्चर्यचकित झाली! बाकीच्या प्रवाशांना विचारले, तेव्हा त्यांनीही जेवणाकोणाला किती पैमे द्यावे लागले, हे स्पष्ट सांगितले.

पन्नायत बोलावण्यात आली. तिघांनी स्वाशोकान बरेच घन लुटल्याचे निव्वड घाले.

गावप्रमुखांनी, तिघांनाही दंड भरायला लावून त्यांना नोकरावरून काढून टाकले. त्याच्या जागी नवीन माणसे भर्ती केली. तेव्हापासून अचूतमचून एक एक गावप्रमुख येऊन धर्मशास्त्राच्या व्यवहारावर लक्ष ठेवू लागले. धर्मशास्त्र त्यांच्या देखरेखीसाठी मुचाह रुपात चालू राहिले.

